

Proposta de glossari terminològic CA-ES del món casteller

Elisenda Plana Armengol

Tutor: Jaume Coll Mariné
Seminari: 107 Traducció català-castellà
Curs: 2022-2023

RESUM

Els **castells** són una de les manifestacions de la cultura popular catalana més arrelades i amb més projecció fora de Catalunya. Amb un origen genuïnament català, han generat i desenvolupat un **lèxic i un vocabulari propis**, amb expressions exclusives i perfectament identificables des del punt de vista lingüístic. Però no és menys cert que els castells s'han explicat, des dels seus orígens fins a l'actualitat, en altres llengües i, especialment, en castellà, per raó de la seva difusió arreu, de la prohibició del català en determinats períodes històrics o de la seva expansió fora del domini lingüístic català. Més enllà d'això, aquest treball analitza des d'una perspectiva lingüística la **traducció** del llenguatge casteller al castellà, ja des de la mateixa reflexió sobre l'oportunitat de la traducció en una manifestació cultural d'aquesta naturalesa. El treball, resultat d'aquesta anàlisi, del treball de camp i de l'aplicació dels criteris lingüístics, conclou que efectivament el llenguatge casteller es pot i s'ha de traduir, amb els matisos i particularitats propis d'una tradició diversa i heterogènia, i proposa un **glossari casteller català-castellà**, no pas com a eina d'**estandardització**, sinó com una aportació més a la diversitat d'usos lingüístics que constitueix un dels elements de riquesa del fet casteller.

Paraules clau: castells, lèxic i vocabulari propis, traducció català-castellà, glossari casteller català-castellà, estandardització.

RESUMEN

Los **castells** son una de las manifestaciones de la cultura popular catalana más arraigadas y con más proyección fuera de Cataluña. Con un origen genuinamente catalán, han generado y desarrollado un **léxico y vocabulario propios**, con expresiones exclusivas y perfectamente identificables desde el punto de vista lingüístico. Sin embargo, no es menos cierto que los castells se han contado, desde sus orígenes hasta la actualidad, en otras lenguas y, especialmente, en castellano, por razón de su difusión, de la prohibición del catalán en determinados períodos históricos o de su expansión fuera del dominio lingüístico catalán. Más allá de esto, este trabajo analiza desde una perspectiva lingüística la traducción del lenguaje casteller al castellano, ya desde la misma reflexión sobre la oportunidad de la **traducción** en una manifestación cultural de esta naturaleza. El trabajo, resultado de este análisis, del trabajo de campo y de la aplicación de los criterios lingüísticos, concluye que efectivamente el lenguaje casteller puede y debe traducirse, con los matices y particularidades propios de una tradición diversa y heterogénea, y propone un **glosario casteller catalán-castellano**, no como una

herramienta de **estandarización**, sino como una aportación más a la diversidad de usos lingüísticos que constituye uno de los elementos de riqueza del hecho casteller.

Palabras clave: castells, léxico y vocabulario propios, traducción catalán-castellano, glossario casteller catalán-castellano, estandarización.

ABSTRACT

Human towers are one of the most rooted manifestations of Catalan popular culture, and one of the most widespread outside Catalonia. With a genuinely Catalan origin, they have generated and developed their **own lexicon and vocabulary**, which has exclusive expressions and is perfectly identifiable from a linguistic point of view. However, it is no less true that they have been talked about –from their origins to the present day– in other languages and, especially, in Spanish, due to their diffusion, to the prohibition of Catalan in certain historical periods or to their expansion outside the Catalan linguistic domain. Beyond this, this project analyses the **translation** of the human towers language into Spanish from a linguistic perspective, starting from the very consideration of the opportunity of translation in a cultural manifestation of such nature. This project, which is the result of this analysis, of the fieldwork and of the application of linguistic criteria, concludes that the language of human towers can and should indeed be translated into Spanish, with the nuances and particularities of a diverse and heterogeneous tradition, and suggests a **Catalan-Spanish glossary of human towers terminology**, not as a **standardisation** tool, but as a further contribution to the diversity of linguistic uses that constitutes an element of the richness of the human towers tradition.

Key words: human towers, own lexicon and vocabulary, Catalan-Spanish translation, Catalan-Spanish glossary of human towers terminology, standardisation.

ÍNDIX

1. INTRODUCCIÓ I METODOLOGIA.....	3
2. LA PROBLEMÀTICA DE LA NORMATIVITZACIÓ LINGÜÍSTICA AL MÓN CASTELLER	6
2.1 Anàlisi de les varietats territorials	6
2.2 Estandardització terminològica.....	8
2.3 Les variants i la traducció	11
3. LA TRADUCCIÓ EN EL MÓN CASTELLER	12
3.1 En general	12
3.2 La traducció del fet casteller al castellà	13
3.2.1 La castellanització del fet casteller en la història recent (1939-1980)	14
3.2.2 Traducció i divulgació. Webs, xarxes socials, publicitat institucional.....	18
4. ANÀLISI CRÍTICA DE LA TRADUCCIÓ AL CASTELLÀ EN EL MÓN CASTELLER	19
4.1 La posició de les colles	19
4.2 El criteri lingüístic	21
4.3 La perspectiva de gènere en el món casteller.....	22
5. PROPOSTA DE GLOSSARI.....	25
5.1 Sobre el glossari.....	25
5.1.1 ‘Castell’ i derivats.....	25
5.1.2 Mots genuïnament catalans	26
5.1.3 Posicions dels castellers i castelleres.....	28
5.1.4 Substantius.....	28
5.1.5 Verbs.....	29
5.1.6 Adjectius.....	29
5.1.7 Els pilars	30
5.1.8 Expressions.....	31
5.1.9 El toc de castells	31
5.1.10 Estructures	32
5.2 Glossari terminològic CA-ES del món casteller.....	33

6. CONCLUSIONS	77
7. BIBLIOGRAFIA	82

1. INTRODUCCIÓ I METODOLOGIA

Tot i que els historiadors del fet casteller situen l'origen conceptual dels castells, com a expressió de cultura popular, en el ball de valencians i possiblement en l'evolució de la moixiganga d'Algemés, és evident que els castells, en la seva expressió actual, neixen al Camp de Tarragona –probablement a finals del segle XVIII– i s'expandeixen com a manifestació cultural arreu de Catalunya durant el segle XX (cf: Cervelló, 2017). Els castells, doncs, tal com els coneixem, es configuren com una expressió de cultura popular genuïnament catalana, en el seu origen, en la seva evolució, en la seva consolidació i en la seva obertura al món, que culmina, simbòlicament i oficialment, en la declaració dels castells com a Patrimoni Mundial de la UNESCO l'any 2010.

Els castells neixen i evolucionen a Catalunya i el fet cultural neix i creix en paral·lel a la seva expressió oral i escrita. I és així com es configuren un lèxic i un vocabulari propis, d'arrel popular, que no és fins temps recents que es concreten, amb una certa vocació acadèmica, en un corpus referencial ric, amanit de variants i amb la diversitat pròpia de l'extensió territorial del fenomen. L'expressió lingüística dels castells és, doncs, catalana per definició.

Però si el català és la llengua dels castells, és innegable que els castells també s'han explicat, des dels seus orígens i fins a l'actualitat, en altres llengües i, molt especialment, en castellà; actualment, sobretot, per raó de la seva difusió i per l'interès que desperten arreu; però històricament també per altres raons, no totes positives. L'escassa normativització del català en els primers temps dels castells, i, ja a mitjan segle XX la prohibició del seu ús públic, amb diferents graus d'intensitat, en els mitjans de difusió durant la dictadura franquista, afegit a la tradició editorial castellana dels mitjans de comunicació, també a Catalunya, van donar lloc a una *castellanització* del món dels castells, que va tenir la seva expressió en les cròniques castelleres, en la premsa en general i en l'escassa divulgació cultural de l'època.

Els castells, com a expressió cultural, van sobreviure al franquisme, que els va tolerar com a manifestació folklòrica tradicional. A desgrat d'això, van esdevenir en els anys seixanta i setanta del segle passat, i en determinats territoris de Catalunya, un important factor d'integració cultural de la immigració castellanoparlant. Tot plegat, va definir un entorn social i polític en el qual un fet cultural genuïnament català i una dimensió lingüística pròpia

s'explicava en castellà i només en castellà en tot allò que no era l'estricta ús parlat (cf: Brotons, 2018).

En els darrers anys de la dictadura i durant la transició, la normalització progressiva de l'ús del català en els mitjans d'informació i en les publicacions, va portar a un escenari en el qual l'ús del castellà ja obeïa la inèrcia pròpia de la comunicació i no la conseqüència d'una imposició. En qualsevol cas, i pel que interessa a aquest treball, dins la normalitat actual, tant dins de Catalunya com fora, o en l'excepcionalitat d'altres temps, la catalanitat dels castells també ha estat explicada en castellà. Com s'ha expressat aquesta realitat, què i com s'ha traduït és el que analitzarem en aquest treball: quines expressions catalanes ha fet serves el castellà –o sí més no l'expressió en castellà– a l'hora d'explicar els castells, quines ha traduït i com les ha traduït. Mirarem de fer una anàlisi crítica de la traducció, partint de la mateixa idea de si se n'ha de traduir la terminologia o no, quan estem en l'àmbit de les expressions genuïnes.

L'expressió en altres llengües de fenòmens que han nascut en un àmbit lingüístic diferent i que compten amb lèxic propi no és, òbviament, una particularitat exclusiva del fet casteller. En el món de l'esport, de la cultura, de la gastronomia, trobem exemples prou significatius. Segurament, el primer que ens ve al cap és el del futbol. Un esport nascut a Anglaterra, amb un lèxic i un vocabulari propis, que les llengües diferents de l'anglès han assimilats parcialment; en uns casos per la via del préstec lingüístic, d'altres per la simple adaptació fonètica, tot això en combinació amb la traducció a la llengua pròpia. *Córner, penal, gol...* són mots genuïnament anglesos, convenientment adaptats a la fonètica (en aquest cas catalana) que conviuen amb la traducció més o menys literal de paraules pròpies: *fora, mans, fora de joc, falta...* El mateix podríem explicar amb el bàsquet. O sortint de l'àmbit esportiu, en la gastronomia amb, per exemple, els mots manlevats de la llengua francesa.

Els castells, d'uns anys ençà, transcendeixen de la simple manifestació de cultura popular tradicional. En un món en canvi constant, els castells són un fet social amb una dimensió que va molt més enllà de la construcció festiva de torres humanes. El llenguatge és un element més d'aquest fet social i aquest treball n'aborda una petita part: com explicar el fet casteller en llengua castellana.

L'objectiu principal d'aquest treball és establir una proposta de glossari terminològic català-castellà del món casteller. Per aconseguir-ho, partirem dels termes existents al *Diccionari*

casteller del TERMCAT (2021) i hi afegirem les nostres propostes de traducció. Acudirem a les fonts escrites –premsa, llibres, cròniques antigues i modernes– per entendre com s’han traduït els mots i les expressions castelleres i per mirar d’establir, amb una intenció merament orientativa, criteris per a traduccions futures, respectuoses amb la identitat, però sense el perjudici d’una literalitat a ultrança. Ens nodrirem d’arxius i hemeroteques, però no ens oblidarem de l’expressió popular oral en castellà, que ha tingut una especial rellevància en el món casteller. No en va, com dèiem, els castells han servit, i encara serveixen, de manera lloable, d’element d’integració social i cultural de persones nouvingudes, en un temps d’arreu d’Espanya i, més recentment, d’arreu del món. La història dels castells, en la seva dimensió lingüística, s’ha teixit a base de cronistes, periodistes i historiadors; però també –i sobretot– en la comunicació oral entre persones vingudes d’arreu que han fet seves, traduït o omplert de matisos les particularitats pròpies del llenguatge casteller, en una expressió més de la força dels castells per unir les persones i el seu esforç, amb independència de l’origen. Allò que tan bé explicava el sempre recordat Josep Maria Espinàs (1981): «És aquest folklore d’epopeia –amb tots els respectes pel de filigrana refinada– el que ens fa falta, el que és capaç d’arrossegar l’entusiasme i la participació dels nous catalans» (p. 36).

2. LA PROBLEMÀTICA DE LA NORMATIVITZACIÓ LINGÜÍSTICA AL MÓN CASTELLER

L'expressió oral i escrita del fet casteller no és aliena a la seva diversitat territorial. I, tal com s'esdevé en general amb les llengües, la dimensió lingüística del món casteller no es redueix a un estàndard comú, sinó que ha nascut i s'ha desenvolupat –de manera paral·lela amb l'expansió del fet casteller– en un marc divers que l'ha enriquit i omplert de matisos.

Algun autor ha parlat obertament de *dialectes* castellers (Brotons, 2020: 188-200) en una expressió més gràfica que científica, però que ajuda a entendre com la diversitat territorial del fet casteller té el seu reflex en elements diferencials lingüístics –fonamentalment lèxics– perfectament identificables.

En aquest treball preferim parlar tècnicament de variants, tot i que considerem acceptable, col·loquialment, referir-nos a aquesta realitat com a variant dialectal per raó de la correspondència i tradició geogràfica evident de les diferents formes d'expressar un mateix element.

A aquesta qüestió i a la seva incidència en la traducció dedicarem aquest capítol del treball.

2.1 Anàlisi de les varietats territorials

L'origen dels castells i de la seva expressió lingüística, com ja hem explicat, se situa sense cap discussió historicista al Camp de Tarragona i, més concretament, a Valls i la seva àrea geogràfica d'influència.

Però amb el temps, i ja gairebé des de l'inici¹, l'expansió territorial del fet casteller ha tingut les seves conseqüències lingüístiques en el trencament –o, millor dit, en la superació– d'aquell *estàndard* originari o fundacional genuïnament vallenc.

En la taula següent taula (TAULA 1) podem veure, amb alguns exemples, les variants que són objecte d'aquest treball, que també quedaran reflectides en el glossari. La taula queda dividida en les principals poblacions castelleres, que han resultat ser les que han adoptat formes pròpies,

¹ Dates de fundació de les colles principals, segons la Coordinadora de Colles Castelleres (2023): Colla Vella dels Xiquets de Valls, 1791. Colla Joves dels Xiquets de Valls, 1813. Nens del Vendrell, 1926. Castellers de Vilafranca, 1948. Castellers de Barcelona, 1969. Xiquets de Tarragona 1970. Minyons de Terrassa, 1979. Colla Joves de Tarragona, 1979.

la qual cosa no significa que les altres colles castelleres en quedin excloses. Aquestes poblacions són El Vendrell, Terrassa, Tarragona, Valls i Vilafranca.

	El Vendrell	Terrassa	Tarragona	Valls	Vilafranca
castell format per dos pilars	torre	dos	dos	dos	torre
castell amb un pilar al mig	amb l'agulla al mig	amb l'agulla al mig	amb l'agulla al mig	amb el pilar al mig	amb l'agulla al mig
infant del penúltim pis	cassola	acotxador	acotxador	aixecador	cassoleta
infant que corona un castell	aleta	enxaneta	enxaneta	enxaneta	enxaneta
casteller de l'equip de mans	vent	mà-i-mà	dau	dau	vent
casteller que es col·loca darrere del baix	contrafort	contrafort	home/dona de darrere	home/dona de darrere	cordó
cada una de les columnes que formen un castell	pilar	rengla	agulla	pilar	rengla
en el tres, pilar que queda a la dreta de la rengla	pilar fort	plena	dreta	dreta ²	dreta
en el tres, pilar que	fluixa	buida	esquerra	esquerra	esquerra

² A la Colla Vella dels Xiquets de Valls, el pilar que queda a la dreta de la rengla és anomenat *pilar de l'enxaneta*, ja que és el pilar pel qual puja l'enxaneta. De la mateixa manera, el pilar que queda a l'esquerra de la rengla, és anomenat *pilar de l'aixecador*, en ser el pilar pel qual puja l'aixecador.

queda a l'esquerra de la rengla					
en el cinc, rengla del tres	rengla	rengla	rengla	pilar del mig	rengla
espècie de castell	aixecat per sota	aixecat per sota	aixecat per sota	aixecat per baix	aixecat per sota

TAULA 1: Adaptació als propòsits d'aquest treball de la taula de Xavier Brotons en «La llengua dels castells» (2020: 188-200).

2.2 Estandardització terminològica

Segons el llibre d'estil de la Universitat Pompeu Fabra (Servitje, 2005), la varietat estàndard de la llengua és:

[...] el punt de trobada de les diverses varietats geogràfiques, o dialectes, i de les diverses varietats socials, o sociolectes, i constitueix un instrument de comunicació neutre i comú a tots els parlants, vàlid per respondre a les necessitats comunicatives de l'administració pública, de l'ensenyament i dels mitjans de comunicació i indispensable per cohesionar i prestigiar la llengua.

Per al que interessa a aquest treball, el llenguatge casteller no ha estat objecte d'una formulació acadèmica o científica que hagi donat lloc a estàndards consolidats³, de manera que hem de cercar la seva configuració formal en els mitjans de difusió, la premsa i la divulgació en general del fet casteller. Des d'aquest punt de vista, una primera reflexió és que els mitjans de difusió no utilitzen cap estàndard concret, ni cap convenció general. Ans al contrari, és habitual que cada mitjà de comunicació s'adapti als usos lingüístics de la colla casteller de la qual parla. Ho podem il·lustrar amb un parell d'exemples. En la revista *RevistaCastells.cat* (Terraza, 2013) l'autor Manel Carbonell (2023) ens parla sobre els Castellers de Vilafranca en una crònica casteller titulada «Els Verds consoliden els castells de 8 i completen la tripleta» de la següent manera (els destacats en negreta són meus):

³ El *Diccionari casteller* del TERMCAT, una part del contingut del qual prové del *Diccionari casteller* de Xavier Brotons (Brotons, 2001), es podria considerar una primera aproximació a aquesta formulació acadèmica «formal».

Els Castellers de Vilafranca s'han mostrat fermes avui i han pogut completar el primer castell amb folre de la temporada. La **torre de 8 folrada** vilafranquina ha arribat després de fer l'aleta al carro gros en primera ronda i d'un intent desmuntat de **tde8f** a segona ronda.

El mateix Carbonell (2022) ens narra una actuació de la Colla Vella dels Xiquets de Valls en una crònica titulada «Santa Úrsula i els grans castells» amb les paraules següents (els destacats en negreta són meus):

Ençà del 1994 s'entra en un nou món, el de la gamma extra. El 23 d'octubre de 1994 la Colla Vella descarrega el primer **2de9 amb folre i manilles**, el primer gamma extra de l'època moderna, i la Colla Joves l'aconsegueix carregar. Anteriorment, hi havia hagut intents de castells superiors als bàsics de 9, com el 1983 –quan la Joves intenta el 4de9sf– i el 1987, quan els rosats proven el 3de8 per baix i els vermells el **2de8sf**.

En aquests exemples podem veure com un mateix autor en un mateix mitjà de comunicació ens parla de *torre de 8 folrada* o *tde8f* quan es refereix als Castellers de Vilafranca, però parla de *2de9 amb folre i manilles* i *2de8 sense folre* quan fa referència a les colles vallenques. Com hem vist anteriorment, existeixen dues variants per a un castell format per dos pilars: al Penedès ho anomenen *torre* i a Valls i al Camp de Tarragona *dos*.

D'una manera més visual, Santi Terraza (2020) ens mostra aquesta adaptació del lèxic en funció de les colles, també a la mateixa revista, en l'article «Els cinc millors Sant Fèlix de cada colla». En les següents taules, dels Castellers de Vilafranca i Colla Vella dels Xiquets de Valls respectivament, en veiem dos exemples més. En primer lloc, la dualitat *agulla-pilar*, marcada en color taronja a les taules. Els Castellers de Vilafranca utilitzen el terme *agulla*, com es pot observar en *3de9fa* en què la *a* es refereix a *agulla*; mentre que la colla vellenca prefereix l'ús del terme *pilar*, com veiem en els exemples *4de9fp*, en què la *p* significa *pilar*. En segon lloc, trobem un nou exemple de la dualitat entre *torre* i *dos*, marcada en color groc. Mentre que la colla del Penedès opta per l'ús de *torre*, *tde8sf*, l'altra colla opta per *dos*, *2de8sf*.

Castellers de Vilafranca

2017	3de10fm	tde8sf	3de9fa	pde8fm
2013	3de10fm	4de9sf	4d9fa	pde8fm

2016	3de10fm	4de10fm(c)	3de9fa	pde8fm
2012	tde8sf	3de9fa	tde8sf	pde8fm
2015	3de10fm	tde8sf(c)	3de9fa	pde8fm

Colla Vella dels Xiquets de Valls

2016	3de10fm	4de9sf	4de9fp	pde8fm(c)
2015	4de9sf	2de8sf(c)	4de9fp	pde8fm
2018	4de9sf	2de8sf(c)	4de9fp	pde8fm
2017	4de9sf	4de9fp	5de9f	pde8fm
2019	2de8sf	4de9sf(c)	5de9f	pde6

Veiem, doncs, que les variants del llenguatge casteller tenen una dimensió que va més enllà de la seva tradició territorial –Camp de Tarragona vs. Penedès, per exemple– i que cal analitzar, també, des de la perspectiva dels usos diferencials que es donen entre colles.

Ens trobem, així, utilitzant l'expressió de Xavier Brotons (2020), davant «un model de convivència d'estàndards autònoms» (p. 188-200). Efectivament, com explica el mateix autor, d'una banda, els mitjans de comunicació generalistes no han adoptat un marc comú que hagi servit per unificar l'expressió escrita, i de l'altra, els mitjans locals i comarcals han anat assimilant els elements diferencials lingüístics propis de cada zona. Ho exemplifica Brotons recordant-nos que «un mitjà de Tarragona farà servir normalment *acotxador*, en contraposició a un de Valls, que es decantarà per *aixecador*. De manera semblant, l'ús de *dos* en mitjans penedesencs és impensable, on l'única forma percebuda com a pròpia és *torre*».

Tot i així, com el mateix Brotons (2020) ens recorda,

És cert que els mitjans d'abast general (*El Punt Avui*, *Ara*, Tv3, Catalunya Ràdio, RAC1...), sovint inconscientment, acaben fent una tria entre les diferents possibilitats, de manera que el resultat és una mena d'estàndard en què s'eviten les solucions massa locals (*cassola*, *cassoleta*, *aleta* ['enxaneta'], *mà-i-mà*...) i, en canvi, es decanta per aquelles més generals o més usades, com *acotxador/aixecador*, *quatre amb l'agulla*, *rengla* (del 5, d'un castell)... (p. 188-200)

2.3 Les variants i la traducció

Arribats a aquest punt, escau plantejar-se quin efecte té tot plegat a l'hora d'abordar la traducció al castellà.

Dit de manera gràfica, en el terreny dels exemples utilitzats: cal traduir al castellà el terme *cassoleta*? O només cal traduir *aixecador* o *acotxador*, que són les denominacions més comunes? La resposta, en coherència amb el que hem exposat anteriorment, ha de ser necessàriament a favor de la primera opció. Cal, efectivament, traduir les variants. Si partim de la base de la inexistència d'un estàndard uniforme, això ha de tenir el seu correlatiu en el moment de la traducció. Altrament, subvertiríem la diversitat lingüística en favor d'una uniformitat que ni existeix en l'ús social del llenguatge casteller ni gaudeix de cap aval científic. I, sobretot, ens desviariem del camí de la cultura popular que constitueix l'essència dels castells, en benefici d'una homogeneïtzació tècnica sense cap fonament històric ni lingüístic.

A tall de conclusió, des d'un punt de vista científic, no podem considerar que el lèxic casteller compti amb una varietat estàndard i altres de dialectals, ja que no s'ha establert una variant d'ús preferent ni en els mitjans de comunicació, ni en la difusió pública del fet casteller.

A més, escollir com a preferible una opció davant d'una altra i proporcionar-ne una única traducció significaria deixar de banda tradicions territorials i elements diferencials de les pròpies colles. La varietat lingüística és sinònim d'identitat. I en aquest sentit, la definició d'un estàndard únic no es correspondria a la naturalesa essencialment popular del fet casteller que basa part de la seva riquesa en la diversitat territorial i social.

Portades aquests conclusions a l'àmbit de la traducció, que constitueix l'objecte d'aquest treball, no podem escollir una opció preferible d'entre les variants i donar-ne una traducció única, sinó que les diferents variants han de formar part del glossari, amb el seu propi terme corresponent que utilitzarem a l'hora de parlar sobre castells en castellà.

3. LA TRADUCCIÓ EN EL MÓN CASTELLER

3.1 En general

Malgrat el seu origen genuïnament català, els castells són una manifestació cultural que per la seva estètica, els seus valors i el seu innegable atractiu conceptual, s'ha estès més enllà dels límits estrictes del Principat, com és l'exemple de la Colla Castellera de Madrid⁴ (s. d.), i més enllà de les fronteres estatals, com és el cas dels Xiquets de Hangzhou⁵ (Colla Vella dels Xiquets de Valls, 2020). Es tracta d'un fenomen que no se circumscriu a la iniciativa de catalans residents a la resta de l'estat i a l'estranger, com a expressió de vincle amb els orígens, sinó que, sovint, es deu a l'impuls de la pròpia població autòctona.

Per tant, l'expansió del món casteller, és també l'expansió de la seva expressió lingüística. Els castells que es fan a Madrid i per madrilenys s'expliquen i es viuen en castellà. I els que es fan a Hangzhou per xinesos s'expressen i es viuen en xinès.

I, a banda d'aquest factor expansiu, els castells, ja des dels seus orígens, s'han explicat i s'han difós en llengües diferents del català: de vegades per la prohibició de l'ús públic de la llengua; de vegades perquè la divulgació així ho exigia; d'altres perquè la llengua dels mitjans de difusió no era la catalana.

Per unes o altres raons, la traducció no reglada, el préstec lingüístic, les adaptacions espontànies del lèxic i, en general, l'expressió no catalana del fet casteller, acompanyen els castells pràcticament des del seu origen, en un fenomen curiós, heterogeni i un punt anàrquic que, prescindint d'alguns condicionants polítics nefastos, ha aportat riquesa i color a una manifestació cultural ja de per si bellament complexa.

La traducció del fet casteller a altres llengües no ha tingut, que sapiguem, una atenció acadèmica destacable. Dit d'altra manera, l'estudi i la sistematització del llenguatge casteller, s'ha fet des de dins, en un esforç notable per construir un corpus de lèxic i expressions castelleres, com ha succeït amb la creació del *Diccionari casteller* del TERMCAT (2021); però encara no s'ha abordat una tasca sistemàtica de traducció.

⁴ La Colla Castellera de Madrid es va formar el 21 de gener de 2017 per part del Cercle Català de Madrid.

⁵ Els xiquets de Hangzhou és una colla castelleres apadrinada per la Colla Vella dels Xiquets de Valls i creada el 2010.

De fet, en la recerca prèvia a aquest treball, hem trobat molt poques –per bé que molt significatives– excepcions a aquesta conclusió. Entre aquestes, cal destacar l’acurat treball de final de grau de Núria Lopera, *Internacionalització del món casteller: glossari català-anglès* (2019), amb relació al tractament dels castells en la llengua anglesa, que ha servit per incloure la versió anglesa al *Diccionari casteller* del TERMCAT (2021). Aquest treball també ens demostra que tot és traduïble, fins i tot entre dues llengües i dues cultures tan allunyades com són la catalana i l’anglesa.

3.2 La traducció del fet casteller al castellà

L’escassa activitat acadèmica i d’estudi de la traducció del fet casteller també es dona –i de manera més sorprenent– respecte l’expressió dels castells en llengua castellana. Diem sorprenentment, perquè per raons òbvies, l’àmbit lingüístic castellà, no només per immediatesa geogràfica, sinó també –i sobretot– perquè el castellà és llengua d’ús habitual, també a Catalunya, entre els mitjans de comunicació, en particular la premsa generalista digital i impresa que ben sovint es fa ressò de l’activitat casteller.

Tot i això, la recerca prèvia a aquest treball ens ha descobert aportacions tan lúcides com inspiradores. De fet, és a partir de la troballa d’un molt bon article de Xavier Brotons anomenat «Castells en castellà» (2008) al seu blog que he traçat les línies bàsiques d’aquest treball i els elements de reflexió que el guien, partint del mateix qüestionament d’una idea, que té un cert arrelament en determinats sectors –sobretot, generacionals– del món casteller, segons la qual el lèxic genuí dels castells no ha de ser objecte de traducció.

Doncs bé, tal com explica Xavier Brotons en la seva reflexió, tot és traduïble. Una altra cosa serà determinar l’abast, els límits o l’oportunitat de la traducció des del punt de vista dels usos del llenguatge, però també, i en ocasions, del caràcter originari o exclusiu dels mots o expressions, de la tradició o de la dificultat de reflectir fidelment l’ànima que plana en el fons de determinades expressions.

És evident que des d’un punt de vista lingüístic, no es pot forçar l’adopció íntegra d’una terminologia, amb la seva fonètica, amb les particularitats pròpies de la llengua originària, els seus dígrafs, les seves grafies... Com també és evident que els préstecs lingüístics són un recurs comú de les llengües per adaptar-se a realitats noves o a espais de coneixement procedents de cultures diverses.

Partim doncs, de la idea que tot és traduïble. I ho analitzarem respecte l'expressió dels castells en llengua castellana, mirant de polir aquest principi, matisar-lo, explicar les opcions i les excepcions, per acabar en una proposta de traducció d'un glossari casteller, la base del qual hem extret del *Diccionari Casteller* del TERMCAT (2021).

Abans, però, ens aturarem en l'estudi de com s'ha traduït el món casteller al castellà, des d'una perspectiva històrica.

3.2.1 La castellanització del fet casteller en la història recent (1939-1980)

Com hem mencionat en la introducció d'aquest treball, els castells van sorgir al Camp de Tarragona al segle XVIII. Des dels seus inicis, els castells van ser una manifestació cultural originària en llengua catalana i, per tant, l'expressió escrita del fet casteller es feia exclusivament en català, i, lògicament, amb terminologia catalana. Ben entrat el segle XIX, la fi de la guerra civil i l'inici de l'època franquista van comportar la prohibició del català en tot àmbit públic, i, així mateix, en els mitjans de comunicació. Durant molts anys, el fet casteller va ser sobretot una manera de mantenir la cultura catalana: el règim no va pas impedir que les colles castelleres continuessin fent castells –tot i que a la seva manera⁶ però els castellers es van veure obligats a fer servir el castellà i, per tant, a parlar sobre castells en llengua castellana. No obstant això, aquest fet no va suposar una castellanització del lèxic casteller, sinó que la tendència en els escrits de l'època era principalment la utilització del lèxic exclusiu del món casteller, i fins i tot no tant exclusiu, en català (cf: Cervelló, 2017).

Això no significa que l'ús del castellà per parlar de castells fos sempre fruit d'una imposició. Ja abans del franquisme, durant la segona república i, de fet, des dels inicis de la premsa diària escrita editada a Catalunya, la llengua d'ús comú en la premsa diària generada a Catalunya era majoritàriament en castellà. En són exemples *La Vanguardia*, fundada el 1881, que no va tenir edició en català fins el 2011; el *Diario de Barcelona*, publicat entre el 1792 i el 1994 a Barcelona, encara que va tenir un període de publicació en català durant la Guerra Civil, i *El Correo Catalán*, que es va publicar entre els anys 1792 i 1994 també a la capital catalana (cf: Museu d'Història de Catalunya, s.d.).

⁶ Un cop acabada la Guerra Civil es va reprendre l'activitat de les colles a Valls, Tarragona i el Vendrell, però a Valls, per ordre de les autoritats franquistes, les dues colles vallenques van haver de fusionar-se en una única colla anomenada els Xiquets de Valls.

Per dur a terme aquest treball s'ha fet un estudi, i posterior buidatge, de la terminologia utilitzada en fonts de sobretot a partir de finals del segle XIX a l'hora de parlar sobre castells en castellà. Encara que també s'han consultat altres fonts, la major part de consultes s'han fet a partir de tres recursos principals: en primer lloc, l'hemeroteca de premsa digitalitzada de la Generalitat de Catalunya, la plataforma XACpremsa (2023);⁷ en segon lloc, els diferents volums de l'*Enciclopèdia casteller* dirigida per Xavier Brotons (2018-2020), i, finalment, el primer volum de *Castellers de Vilafranca* d'Eloi Miralles (2013). En aquestes obres i plataformes, ens trobem que la majoria d'articles publicats en castellà es comprenen entre la dècada dels quaranta i la dels seixanta, coincidint així amb l'època de prohibició del català en l'àmbit públic. Com hem dit, aquells qui escrivien sobre castells en aquells temps, tot i utilitzar el castellà en els seus escrits, decidien mantenir la major quantitat de termes castellers en català. En veurem alguns exemples.

El primer exemple és un article de Juan Mañé (1916) publicat a *La Crónica de Valls* anomenat «Los castells» (els destacats en negreta són meus):

Las dos **collas** a la vez empezaron el **5 de a 9, castell** que se probó 20 años atrás y no pudo conseguirse con la limpieza que exigen las reglas del arte. Por encima de aquel empedrado de cabezas empezaron a sobresalir las atléticas **construcciones** que debían formar el **pedestal** de aquella **humana columna**, formada por la agrupación de **cinco pilares**. Las **dulzainas** señalaban la ascensión del **anxaneta** a la **cúspide** y el **castell estaba hecho**. Faltaba sin embargo lo más difícil, el descenso dels **xiquets**. **L'anxaneta** llegaba ya abajo, los corazones de los no partidarios de determinada **colla** empezaban a respirar [...]. Se oyó un murmullo general y las esperanzas se derrumbaron con aquella **torre** de carne humana. El júbilo de los **xiquets** había precipitado su descenso y les hizo perder el equilibrio. No fue más afortunada la **colla nova**. El **remate** del **castell** tocaba a su término y se derrumbó también por haber escapado un pié a un **quint**. (p. 1)

En aquest fragment de l'article de Mañé veiem que ha decidit mantenir les formes catalanes, utilitzant la cursiva, d'alguns termes com *colla* –encara que amb la forma plural castellana, *collas*–, *castell*, *anxaneta*,⁸ *castell*, *xiquets*, *colla*, i, fins i tot, *quint*. És sorprenent la utilització del terme *quint* en català, per designar un casteller que ocupa el cinquè pis del castell, per la

⁷ Principals fonts consultades: *Acció catòlica* (Vilafranca del Penedès, 1923-1956), *Diario Español* (Tarragona, 1808-1981), *El Eco de Valls* (Valls, 1883-1891), *Juventud: semanario nacional sindicalista* (Valls, 1943-1971), *La Crónica de Valls* (Valls, 1905-1936), *Panadés* (Vilafranca del Penedès, 1941-1971).

⁸ Forma antiga per a *enxaneta*.

seva equivalència castellana *quinto*, molt propera i semblant a la forma catalana. D'altra banda, tradueix al castellà les paraules que tot i formar part de l'argot casteller són existents en el lèxic castellà com ara *construcciones, pedestal, humana columna, cúspide, estaba hecho* (en el sentit de 'carregat'), *torre, remate* (en el sentit de 'descarregar el castell').

Un criteri semblant es fa servir en l'article «De las pasadas ferias y fiestas de Santa Úrsula» publicat al diari *Juventud* (1954) (els destacats en negreta són meus):

«**Quatre de set amb el pilar al mig**» del que se **desplomó** el **pilar** al bajar ya *l'aixecador* y después de haber deshecho bien los **cuatro pilares de siete** [4de7]. No resistió «**el segon**» del **pilar** y no obstante es buen «**segon**» y tiene la *colla*, como lo demostró después, otros buenos «**segons**».

«**Tres de set per sota**» seguro y esbelto, **hecho y deshecho**.

«**Quatre de vuit**» del que colocó «**els dosos**» y así y resistiendo más de dos minutos de la cuenta con sus obligados efectos y las subidas y bajadas de «**l'aixecador**» y de «**l'anxaneta**», lo iba *aguantant* hasta que se desplomó.

[...] Sin embargo, las «**sotregades**» que resistió al subir y bajar, volver a subir y bajar de los **pequeños**, y el tiempo que estuvo **cargado** con la seguridad y el **aplomo** que tenía, estamos seguros de que, de haber subido a su tiempo **los pequeños**, el **castillo**, cuando menos se hubiera **coronado**. (p. 1)

Com en l'exemple anterior, l'autor decideix mantenir les formes en català, en aquesta ocasió, algunes d'elles entre cometes i d'altres en cursiva, com ara *quatre de set amb el pilar al mig, l'aixecador, el segon, segons, colla, tres de set per sota, quatre de vuit, els dosos, l'anxaneta*. És curiós el fet de mantenir també l'article català com en el cas de *els dosos* i *l'aixecador*. Sorpren també com decideix traduir al castellà la nomenclatura utilitzada antigament i desglossada del castell, *cuatro pilares de siete*, però aleshores, en la forma que utilitzem actualment opta per mantenir-ho en català, *quatre de vuit*. Finalment, cal mencionar també la decisió de mantenir la terminologia catalana fins al punt de deixar en català *aguantant* i *sotragades*. Pel que fa als termes que ha traduït, hi trobem *desplomarse, hecho y deshecho* (en el sentit de 'carregat' i 'descarregat'), *los pequeños* (en el sentit de 'canalla'), *aplomo, coronado*, i, fins i tot, *castillo*.

Un altre document, que no pertany a la premsa pròpiament dita, són les bases per al Concurs de castells del 1962 a Vilafranca del Penedès (Ajuntament de Vilafranca, 1962), en què el tercer punt ens diu (els destacats en negreta són meus):

Se considerará «**carregat**» el «**castell**» cuando «**l' enxaneta**», debidamente sentado sobre «**l' aixecador**» haga «**l' aleta**», que solamente podrá efectuarse en el momento indicado. Hacerlo antes, no presupondrá que el «**castell**» haya sido «**carregat**».

En aquest fragment podem constatar la gran voluntat d'evitar la traducció en tots els casos, fins i tot, en *carregat*, de manera que inclou els termes en català entre cometes.

Podríem comentar molts altres exemples, però la gran majoria d'articles i publicacions d'aquests anys utilitzen el mateix criteri a l'hora de redactar. No obstant això, sí que val la pena comentar un document audiovisual del Noticiario Español (1947). Ens trobem amb els fragments següents (els destacats amb negreta són meus):

Los Xiquets de Valls realizan a continuación algunos de sus famosos **ejercicios de acrobacia y de atletismo** [...]. La **pirámide humana** se va componiendo en un alarde de precisión, equilibrio, destreza y **se remata** felizmente.

Aparecen los Xiquets de Valls, las **pirámides gimnásticas y acróbatas**, los mozos y los adolescentes que firmes como las murallas de Tarragona **levantan sus torres humanas**.

Con arquitectónica maestría para **edificar castillos humanos**. Bajo unos poderosos y nutridos **portones**, que son el piso principal, va a edificarse el **piso primero, el segundo, el tercero** y por fin el **ático**.

Mentre que en els documents mencionats anteriorment es denotava un cert coneixement del fet casteller, aquest document audiovisual ens narra el fet casteller d'una manera més gràfica i descriptiva, i, fins i tot, un punt còmica. És visible la diferència entre els articles i documents publicats des de Catalunya i els publicats de fora del Principat. En aquest cas, trobem poca terminologia tècnica i una nul·la presència de terminologia catalana. Per tant, aquest document ens és més aviat anecdòtic, i no ens ajuda a l'hora d'establir algun tipus de criteri.

3.2.2 Traducció i divulgació. Webs, xarxes socials, publicitat institucional...

En general, les colles catalanes, com també mencionarem en el proper apartat, no solen comunicar-se en castellà, i, per tant, no compten amb versions castellanes de les seves pàgines web, ni de publicacions en castellà a les seves xarxes socials. És obvi que les colles de zones castellanoparlants, com ara la Colla Castellera de Madrid, es comuniquen en castellà i, per tant, les seves pàgines web i les seves xarxes socials seran en castellà, tot i que seguint uns criteris específics quant a la terminologia; en parlarem a continuació. Pel que fa a divulgació en general, ens trobem, per exemple, que el Concurs de Castells de Tarragona (2022) compta amb una versió castellana de la seva pàgina web, de la mateixa manera que ho fa la UNESCO (2011), la Coordinadora de Colles Castelleres (2023), el Ministerio de Cultura y Deportes (s. d.), l'Ajuntament de Barcelona (s. d.), entre molts d'altres. Tots aquests recursos opten per la no traducció dels termes essencialment castellers, d'una manera prou conservadora, incloent-los en cursiva o entre cometes.

4. ANÀLISI CRÍTICA DE LA TRADUCCIÓ AL CASTELLÀ EN EL MÓN CASTELLER

La vocació d'aquest treball és, evidentment, la pròpia d'un estudi científic: analitzar uns elements fàctics, aplicar-hi un coneixement tècnic i extreure'n unes conclusions.

En el nostre cas, la realitat sobre la qual projectem l'anàlisi és el món casteller i la seva expressió oral i escrita; el coneixement tècnic, la lingüística aplicada i les regles de la traducció, i les conclusions es projecten en l'establiment d'un criteri per traduir el lèxic casteller, genuïnament català, a la llengua castellana.

Això, que així explicat pot resultar obvi i d'aplicació senzilla, no ho és tant. I el treball de camp d'aquest treball de final de grau ha resultat molt instructiu per entendre que el fet casteller és divers territorialment i socialment, que no hi ha posicions unànimes ni en l'expressió ni molt menys en la traducció i que hi ha una essència popular en aquesta manifestació cultural que ens obliga a exposar les nostres tesis des del respecte més absolut a la tradició o, millor, a les moltes tradicions que fan dels castells un fenomen viu, divers i arrelat.

Per tant, les conclusions del treball i les mateixes reflexions que hi condueixen s'han d'entendre com una aportació més a l'estudi dels castells en els seus aspectes lingüístics; un treball que constata usos, tradicions i maneres de fer –també a l'hora de traduir al castellà–, però que no pretén establir cap estàndard, ni fixar cap criteri, sinó únicament traslladar aspectes de la ciència lingüística a una manifestació cultural, essencialment popular, en la qual les anàlisis tècniques han d'ocupar un espai merament accessori.

4.1 La posició de les colles

Com explicàvem, les colles castelleres no comparteixen un estàndard comú de llenguatge casteller. La diversitat territorial té el seu reflex en multitud de variants i en una diversitat d'expressió que, lluny d'enredar la comprensió, constitueix un factor més de riquesa del fet cultural. Però més enllà d'això, que és una realitat que ja era òbvia, en el decurs del treball hem

pogut copsar opinions diverses, entre colles i al si de les mateixes colles, sobre la qüestió de la traducció del llenguatge casteller i, en particular, sobre la seva traducció al castellà.

Ja hem mencionat en l'apartat anterior que la idea que guia aquest treball de final de grau és aquella que expressava Xavier Brotons al seu article «Castells en castellà» (Brotons, 2008) en el sentit que tot es pot traduir. Però és un fet constatable, que al si de les colles no tothom està d'acord amb aquest criteri. I no és una idea sense fonament, ni, en general, un pronunciament visceral –tot i que en alguns casos potser sí– sinó el resultat de la percepció que una expressió genuïna, com és la del món casteller, s'ha de mantenir com a tal, sense subjectar-la a les regles de la traducció; de fet, negant la possibilitat de la traducció mateixa, talment com si l'explicació dels castells en altres llengües –castellà inclòs– s'hagués de fer incorporant, en ple, tot el corpus lèxic i gramàtic original en català, com si es tractés d'un préstec lingüístic global.

Aquest treball parteix d'una tesi diferent, com tot seguit s'explicarà. Però evidentment, aquesta altra opció, contrària a la traducció, és perfectament respectable i no es pot negar que l'origen, genuïnament català, dels castells és un bon fonament per defensar el criteri.

Hem pogut parlar amb Jordi Baulies (comunicació personal, 3 de maig de 2023), responsable de correcció lingüística de la Colla Castellera de Madrid a l'equip de comunicació per tal d'esbrinar quin ús fan de la terminologia casteller en una colla castellanoparlant. Curiosament, dins les mateixes colles que desenvolupen la seva activitat fora de l'àmbit lingüístic català hem observat que és predominant un criteri molt favorable al manteniment de les expressions originals en català, a l'hora d'expressar-se en castellà. Jordi Baulies ens explicava que, encara que la llengua vehicular de la colla fos el castellà, utilitzaven els termes castellers en català des que es va formar la colla. Per exemple, utilitzen *enxaneta*, *segons*, *terços*, *rengla*, *plena*, *buida*... Ens comentava també que en alguns casos adaptaven les grafies pròpies del català, encara que des de la colla ja s'havien familiaritzat amb les formes catalanes com ara *pinya*. Pel que fa a terminologia existent en castellà, utilitzen *subir*, *bajar*, *cargar* i d'altres existents en el lèxic d'aquesta llengua. D'aquesta manera, s'obtenen formes híbrides curioses com ara *terços arriba* o *croas preparadas*, *croas dentro*.

Potser no és un criteri que apliquin amb la radicalitat que hem observat en alguns posicionaments de les colles, però no deixa de ser sorprenent.

4.2 El criteri lingüístic

Com hem dit en l'apartat anterior, el coneixement tècnic que s'aplica en aquest treball és bàsicament el criteri lingüístic, juntament amb criteris de traducció, que ens permetran analitzar els termes des d'un punt de vista lingüístic.

Abans d'establir els nostres criteris, cal consultar la institució de referència de la llengua castellana per saber com tracten els estrangerismes. La Real Academia Española (2005) considera que la incorporació d'estrangerismes és necessària en tota llengua i que s'ha de fer segons un seguit de criteris que cal adaptar en la mesura del possible a les grafies i a la morfologia de la llengua espanyola. La RAE distingeix principalment entre els estrangerismes innecessaris i els necessaris. En primer lloc, els que ja tenen un equivalent d'ús freqüent en llengua castellana i, per tant, no és necessari l'ús del mot estranger. I, en segon lloc, els termes que necessiten adaptar-se al castellà perquè és complicat trobar-ne un equivalent o perquè el seu ús en l'altra llengua ja és habitual entre els parlants. Per a l'últim cas, també es fa la distinció entre aquells termes per als quals mantenim tant la grafia com la pronúncia original, com ara *hobby* i *sweater*, i aquells als quals s'ha adaptat la pronúncia o la grafia originària per tal de mantenir una certa cohesió entre la forma gràfica i la fonètica. En són exemples *fútbol* o *cruasán*, mots que mantenen la fonètica del terme original *football* i *croissant*, però la forma dels quals s'ha adaptat a les normes ortogràfiques de la llengua castellana.

Partint d'aquesta teoria, hem decidit establir els criteris següents orientats a les finalitats d'aquest treball, és a dir, enfocats a la terminologia castellera, que aplicarem per tal d'elaborar la proposta del glossari:

- a) No traduir i adoptar com a préstec lingüístic aquelles paraules que són genuïnament castelleres i d'ús exclusiu en aquest àmbit. En són exemples *enxaneta* –amb les seves variants–, *acotxador* –ídem–, *aleta*...
- b) No traduir els noms de les colles, per tenir la condició de noms propis i respectar la tradició de la nomenclatura castellera.
- c) No traduir els noms i expressions el sentit específic dels quals es desnaturalitzaria amb la traducció –*castell*, *casteller*...–, sens perjudici de les adaptacions necessàries per fer compatible la grafia o la fonètica amb les pròpies

de la llengua de traducció, amb exemples com ara *piña*, *colla casteller*, *cap de colla*, *diada*, *pilar*...

- d) Traduir els noms i expressions que no són exclusives del fet casteller; paraules que els castells han incorporat com a part integrant del llenguatge propi. D'entre aquestes, a efectes de la tècnica de traducció, distingirem:

d.1) Les que admeten la traducció literal, perquè no s'altera el sentit o la finalitat descriptiva de la paraula o expressió original en català.

d.2) Les que es tradueixen de manera no literal, per respectar el sentit o la finalitat descriptiva de la paraula o expressió original.

4.3 La perspectiva de gènere en el món casteller

Tractar el fet casteller des de la seva dimensió lingüística, com a base per a abordar la seva traducció no seria una tasca completa sense integrar la perspectiva de gènere en la seva anàlisi.

Resulta innegable que els castells, en el seu origen, van ser una manifestació festiva exclusivament masculina. I no sols en el seu origen, sinó també en la seva evolució i expansió fins temps relativament recents. La incorporació de la dona al món casteller no fou una realitat fins els anys vuitanta del segle passat. I la irrupció de castelleres a les colles fou, fins ben entrada aquesta dècada, un fenomen anecdòtic, tractat sovint com a fet excepcional i noticable pels mitjans de comunicació, com trobem en l'article de Palomares a *El Punt Avui* el 2 de març de 2009 titulat «La Joves escull per primer cop una dona cap de colla»:

Llagostera, que té 37 anys, ja va ser una pionera en el món casteller quan va començar a la colla Joves. De fet, forma part de l'agrupació valenciana des de l'any 1980, i tot i que llavors la presència de dones a les places castelleres no era gaire habitual, va aconseguir començar a formar part dels troncs dels castells a partir de l'any 1984. Quatre anys després, el 1988, es va convertir en la primera dona castelleres que pujava a una construcció de nou pisos, un tres de nou amb folre que es va descarregar a Vilafranca del Penedès durant les festes de Sant Fèlix, i que va ser també el primer de l'època moderna completat a la capital de l'Alt Penedès (Palomares, 2009).

La consolidació, l'expansió territorial i la popularització dels castells van experimentar un salt exponencial a partir de la consecució dels primers castells de nou pisos, amb el sorgiment de moltes colles fora de l'àmbit de Tarragona i el Penedès. A la dècada dels anys vuitanta i noranta,

l'entrada de les dones a les colles castelleres es comença a normalitzar, també de la mà, d'una nova concepció més tecnificada dels castells, en la qual elements fisiològics com el menor pes, la major flexibilitat i agilitat, adquireixen rellevància, enfront de la visió ancestral basada en la fortalesa física (cf: Brotons, 2018).

En l'actualitat, la dona és un element inherent del fet casteller, de manera que ja no es comprendria sense el seu paper essencial en totes les posicions. Aquesta normalització, aparellada amb l'arrelament social de les visons inclusives, les polítiques transversals d'igualtat i la translació de tot plegat al llenguatge, ha arribat, també, a l'expressió lingüística dels castells, en la qual, de manera comuna s'ha convingut a definir com a perspectiva de gènere, que ha de constituir un guiatge, en aquest àmbit, com en d'altres de les activitats socials, culturals, professionals...

La perspectiva de gènere en el l'expressió oral i escrita del món casteller té el seu marc de referència en la *Guia de comunicació inclusiva i no sexista per al món casteller* elaborada per la Coordinadora de Colles Castelleres de Catalunya l'abril de 2023 (cf: Comissió d'Equitat de la Coordinadora de Colles Castelleres, 2023).

No és objecte d'aquest treball tractar sobre l'ús no sexista de la llengua, per tant, ens centrarem en analitzar l'aplicació de la perspectiva de gènere al lèxic i les expressions castelleres, la seva repercussió en la traducció al castellà i aspectes connexes.

D'antuvi amb caràcter general i en la línia del document elaborat per la Coordinadora de Colles, es proposa evitar fórmules com desdoblar, utilitzar arrobes, marques de gènere amb *x* o *i*, etc., que poden dificultar la comprensió del missatge. En aquest sentit, estic d'acord amb el criteri de la comissió, atès que la perspectiva de gènere en el llenguatge ha de facilitar la comunicació de les idees i no pas posar obstacles artificiosos a la seva comprensió. Una primera qüestió a observar és com superar l'ús del masculí genèric, tan freqüent en el llenguatge casteller. El cas principal és l'ús de *castellers* per fer referència al conjunt d'integrants d'una colla castellera. En aquest cas, per evitar el desdoblament i referir-nos als castellers i castelleres, es preferirà l'ús de *colla castellera*, ja que inclou els dos gèneres. Un altre ús pel qual el llenguatge casteller ja va proposar una solució des dels inicis del fet casteller és el de *canalla* com a genèric per a referir-nos als nens i nenes. Per aquest motiu, com explicarem més endavant, *canalla* serà un dels termes que mantindrem en català, ja que el castellà no compta amb una expressió que sigui genuïna i que ens inclogui ambdós gèneres en una sola paraula. Finalment, cal parlar també de

les posicions castelleres. Com hem dit, actualment les dones tenen una forta presència en el bastiment dels castells, i, per tant, les posicions castelleres també les han d'incloure. Al llarg del temps, s'ha fet servir *el baix, el crossa, el segon, el terç*, sense la necessitat de fer la distinció segons si es parlava en masculí o en femení. Actualment, i segons el criteri de la Coordinadora, cal distingir el gènere de cada participant casteller. Per tant, no serà estrany trobar-nos amb *la baixa, la crossa, la segona i la terça*.

L'ús tan recurrent del masculí genèric per a aquestes formes ha acabat comportant l'assignació del masculí plural de les posicions castelleres respecte del pis per designar el pis del castell en qüestió. Per tant, parlarem de *baixos, segons, terços, quarts, quintes, cinquens, sisens, setens i dosos*, únicament en masculí plural, per referir-nos als pisos del castell, sense fer la distinció entre gèneres.

Veiem que el llenguatge evoluciona paral·lelament als canvis de la societat, i que l'evolució del fet casteller no n'és cap excepció. Per tant, creiem oportú fer constar els usos que hem esmentat en el glossari que és objecte d'aquest treball per tal d'obtenir-ne una versió inclusiva i lliure de llenguatge sexista.

5. PROPOSTA DE GLOSSARI

L'objectiu d'aquest treball és oferir una proposta de glossari català-castellà de terminologia castellera, no com a eina d'estandardització, sinó com a aportació a la varietat d'usos lingüístics del fet casteller. Hem partit de la base existent al glossari català-anglès del *Diccionari casteller* del TERMCAT (2021), del qual extraurem els termes, les seves definicions i, si escau, les seves notes per proporcionar-ne l'equivalent per al castellà amb la seva definició corresponent, també en castellà. A més, hem considerat oportú incorporar alguns termes rellevants en el món casteller, obtinguts de l'*Enciclopèdia castellera: Vol. 3: Ciència i Tècnica* (Brotons, 2018), que apareixeran en el glossari marcats amb un asterisc (*), per tal de distingir-los dels que ja proporcionava el TERMCAT (2021).

5.1 Sobre el glossari

5.1.1 'Castell' i derivats

Per poder parlar de castells en castellà, la primera paraula que se'ns presenta és *castell*. Amb les paraules de Juan Mañé y Flaquer (1923) a *La Crònica de Valls*:

La traducción literal de la palabra *castell* es *castillo*, pero a lo que más se parece la cosa a que da nombre es a un campanario o *torre* de iglesia, por lo cual algunos lo traducen con esta última palabra. No le doy yo esta traducción porque la *torre* es una especie del género *castell*, según veremos después (p. 1).

Tal com afirmava Mañé el 1923, molts han escrit sobre castells utilitzant la paraula de manera genèrica *torre*. Però, tot i que tradicionalment –i també encara en algunes zones– la denominació *torre* es faci servir per referir-se genèricament a les construccions castelleres, *torre* és una espècie de castell. De fet, històricament s'ha fet la distinció entre tres categories de construccions castelleres: en primer lloc, una castell era una construcció formada per tres pilars; en segon lloc, una torre, com hem dit, era i és una construcció formada per dos pilars, i, finalment, un pilar és una construcció formada per un únic casteller en cada pis. Alguns documents de premsa quan ens narren actuacions castelleres parlen del fet que les colles realitzen «castillos, torres y pilares» (Chulvi, 1957: 2).

Per tant, l'ús de *torre* com a traducció única per al castellà no seria adequada perquè en alguns contextos o regions podria comportar confusions. La farem servir, d'aquesta manera, per denominar un castell format per dos pilars.

Altres autors ens parlen de *ejercicios* (Roca, 1877: 157-158), *pirámides* (Mañé, 1925:1) i altres derivats, la qual cosa denota més aviat una mera intenció gràfica i descriptiva del que són els castells. Per tant, aquesta opció queda totalment descartada.

D'alta banda, és cert que llengües com l'anglès han optat per la forma *human towers* perquè és l'opció més descriptiva i entenedora per a una llengua germànica que s'allunya tant lingüísticament com culturalment de la llengua i cultura catalanes i, per tant, necessita buscar fórmules que li són més pròpies. A diferència d'això, el castellà i el català són llengües i cultures molt properes que en molts casos conviuen entre si. Molts documents ens parlen de *castillos* o *castillos humanos* (Vives, 1948: 268), que és la traducció literal. No obstant això, hem decidit mantenir la paraula *castell*, per així també conservar al màxim la tradició. D'aquesta manera, mantindrem també la forma *casteller* i *castellera* per a denominar les persones que fan castells, juntament amb les seves variants (*casteller de piña* i *casteller de tronco*) i l'adjectiu relatiu als castells, *casteller -a*.

5.1.2 Mots genuïnament catalans

Com s'ha mencionat anteriorment, hi ha un seguit de paraules que hem decidit afegir al vocabulari castellà com a préstec lingüístic a causa de la seva exclusivitat al món casteller. En primer lloc, trobem el *pom de dalt* i els seus integrants –exceptuant els *dosos*. Hem decidit mantenir en català les formes *pom de dalt*, *acotxador*, *aixecador*, *enxaneta* i *aleta*, per la seva qualitat de mots genuïns catalans i del fet casteller. De la mateixa manera, adaptarem ortogràficament les variants d'*acotxador*: *cassola* i *cassoleta*. El dígraf *ss* amb el fonema /s/ no existeix en castellà, per tant, l'adaptarem a l'ortografia castellana amb una única *s*. De la mateixa manera que hem decidit adaptar aquesta grafia, un es pot preguntar per quin motiu decidim mantenir *x* en mots com *enxaneta*, *acotxador* o *aixecador*. Si bé la grafia *x* per expressar el fonema /tʃ/ és poc habitual en castellà, hi ha paraules que la incorporen, i per tant, no és desconeguda per als seus parlants. D'aquesta manera evitarem les formes *enchaneta*, *achecador* i *acochador* en benefici d'*enxaneta*, *aixecador* i *acotxador*, per així també

aconseguir ser al màxim fidels a la llengua catalana i a aquestes paraules genuïnament pròpies del món casteller.

Hem decidit mantenir també els termes *carro gros*, *catedral* i *supercatedral*, com si de noms propis es tractessin, ja que els utilitzem com a denominació per als castells *4 de 8*, *5 de 8* i *5 de 9 amb folre* respectivament.

Altres termes que hem decidit tractar com a préstecs del català han estat *diada*, *pilar i espadat*, *mainada*, *canalla* i *canalleta*, *pilar i rengla*, *xiquet* i *colla casteller* –per evitar parlar de *cuadrillas*.

Finalment, pel que fa a *cap de colla*, hem trobat diverses opcions en el buidatge de premsa i documents històrics que hem consultat, com ara *jefe*, *director* o *dirigente*, així com d'altres mantenen la forma catalana.

En una carta escrita per Ramon Barrufet, el cap de colla de la Muixerra en aquella època, el mateix Barrufet firmava aquesta carta com «el jefe de las Collas, Ramon Barrufet i Lluís Montserrat» (Barrufet, 1939). En un article del *Diario Español* de l'any 1947, l'autor ens menciona «el director Salvador Gual, director de la colla de Vendrell» (*Diario Español*, 1947:7). Finalment en «Apostillas de Fiesta Mayor, 1956», ens trobem amb les paraules «No obstante merecen una sincera felicitación por su esfuerzo en especial los dirigentes o “cap de colla” por las dificultades que tienen que vencer para llegar a reunir sus capacitados “castellers”» (Panadés, 1956: 2).

Vistes les opcions que teníem per a la traducció d'aquest terme, hem decidit mantenir el terme català *cap de colla*, més fidel a la tradició i a la llengua catalana.

Caldria determinar també l'aplicació dels plurals per a aquests termes. Per a les paraules acabades en vocal, seguirem les normes de l'ortografia castellana. D'aquesta manera, el plural d'*enxaneta*, *cassoleta*, *aleta* i *diada*, entre altres, seran *enxanetas*, *casoletas*, *aletas* i *diadas*. Per als mots acabats en consonant, afegirem *-s* a final de paraula. Així, els plurals de *pom de dalt*, *xiquet*, *acotxador*, *casteller*, seran *poms de dalt*, *xiquets*, *acotxadors* –en lloc d'*acotxadores*–, *castellers* –en lloc de *castellersos*–. Com a excepció, el plural de *pilar* al castellà serà *pilares*, per l'existència i familiarització de la paraula en castellà.

A més, cal especificar també, que encara que decidim utilitzar la forma catalana, els articles, tant definits com indefinits, que acompanyen els noms esmentats seran els propis de la llengua castellana –*el, la, los, las*–, a diferència del que hem vist en molts exemples d'articles de premsa en castellà, en què mantenien *els, les, i l'* encara que el text fos redactat en castellà.

5.1.3 Posicions dels castellers i castelleres

a. A la base

Pel que fa a les posicions de la base hem decidit traduir tots els termes, sempre que aconseguim traslladar la mateixa idea. Per tant, entre d'altres exemples, traduïm *contrafort, cordó, vent, formatget* i *mans lateral* per *contrafuerte, cordón, viento, quesito* i *manos lateral*.

b. Respecte del pis

Quant a les posicions de castellers i castelleres respecte del pis, o, en la seva forma masculina plural per referir-nos a un pis en el seu conjunt, fem servir els nombres ordinals, amb excepció dels baixos i del tercer i cinquè pis, la denominació dels quals parteix dels nombres partitius. Per tant, de baix a dalt, ens trobem amb els *baixos*, els *segons*, els *terços*, els *quarts*, els *quints*, els *sisens* i els *setens*. En castellà comptem també amb denominacions per a aquests nombres, ja siguin ordinals o partitius, per tant, no hi ha motiu per mantenir la forma catalana, tal com ho han fet altres que han escrit sobre castells, com ara en un article de Luis Solsona al periòdic *Panadés* (1968: 39) anomenat «“Pilar de sis” y Vilafranca» en què hi apareixien «quarts», «segons», «baix», «terços» i «quint», encara que l'article estigui escrit en castellà. Per tant, per referir-nos a la posició d'un casteller respecte del pis que ocupa, parlarem de *bajo/baja, segundo/segunda, tercio/tercia, cuarto/cuarta, quinto/quinta, sexto/sexta, séptimo/séptima*. Al seu torn, per parlar d'un pis en el seu conjunt direm *bajos, segundos, tercios, cuartos, quintos, sextos* i *séptimos*.

5.1.4 Substantius

La majoria dels substantius no genuïns catalans s'han adoptat del lèxic comú i, per tant, tenen una traducció directa al castellà, i, fins i tot, molt semblant quant a la forma. Per tant, la traducció és ràpida i senzilla. En son exemples, entre d'altres, *actuació, assaig, construcció*,

estructura, intent, plaça, quadratura i xurriacada, que es tradueixen per *actuación, ensayo, construcción, estructura, intento, plaza, cuadratura i zurriago*, respectivament.

Pel que fa al terme *bastiment*, i alhora al seu verb corresponent *bastir*, trobem les traduccions literals *bastir* i *bastimento* en castellà, però en fer la cerca a la Real Academia Española (2014), veiem que són formes que han caigut en desús. D'aquesta manera, hem decidit utilitzar els termes *formación* i *formar*, perquè, tot i que no siguin traduccions literals, designen el mateix concepte que els mots catalans.

També formen part de la categoria de substantius els referents a la indumentària dels castellers formada per la camisa, el casc, la faixa i el mocador, que es traduiran per *camisa, casco, faja* i *pañuelo*.

5.1.5 Verbs

La majoria dels verbs, de la mateixa manera que succeïa amb els substantius, són paraules que el fet casteller va adoptar d'un lèxic ja existent i, aleshores, tenen una traducció directa al castellà. Per aquest motiu, els traduirem de la manera més semblant possible per tal de mantenir, en el grau més alt, la similitud amb la llengua catalana. D'aquesta manera, entre d'altres exemples, utilitzarem *agarrar* i les seves formes, *clavarse, completar, desmontar, alzar, cuadrar, cruzar, cargar* i *descargar*, per als termes catalans *agafar, clavar-se, completar, desmuntar, enlairar, quadrar, travessar* i *traspasar, carregar* i *descarregar*.

5.1.6 Adjectius

Pel que fa als adjectius, ens trobem amb la mateixa situació que les categories anteriors. Per tant, traduirem de manera literal *ample, obert, entrat, estirat, estret* i *tancat*, per *ancho, abierto, entrado, estirado, estrecho* i *cerrado*, entre d'altres.

És curiós i cal mencionar el cas dels adjectius *brut* i *net*. En primer lloc, val a dir que l'adjectiu *brut* per denominar un castell que compta amb folre o amb folre i manilles és poc habitual actualment. Per exemple, no resulta familiar l'expressió *4 de 9 brut*, sinó *cuatro de nou amb folre*, és a dir, especificant el tipus d'estructura de suport amb la qual compta el castell. Trobem, però, sobretot en textos del segle XIX, l'adjectiu *sucio* com a traducció literal de *brut*. En veiem

un exemple en una crònica de Ramon Roca i Vilà (1883) –encara que no coincideix el suposat ús de l’adjectiu en aquest sentit amb la descripció que proporciona tot seguit– en què diu: «La vieja levantó los 4 de á 7, sucios, ó sea aguantando los bajos» (p. 171-172).

Pel que fa a *net -a*, és a dir, un castell que compta només amb el suport de la pinya, sense folre, trobem en repetides ocasions el terme *limpio*. No obstant això, no queda del tot clar si sempre que s’utilitza fa referència al fet de no comptar amb folre, o si és *limpio* en el sentit que no presenta imperfeccions. Ho veiem exemplificat en el fragment següent:

Este año se ha visto aquí el prodigioso fenómeno de andar catorce pasos los espadats de siete, con forros o puntales hasta los pies de los terceros. Es de advertir que antes del año pasado no se consiguió hacer los espadats de siete limpios y fijos (Mañé, 1923: 1).

En primer lloc, ens parla dels espadats de set «con forros o puntales hasta los pies de los terceros», és a dir, amb folre, i en la frase següent ens parla dels mateixos espadats «limpios y fijos». Per tant, juntament amb l’adjectiu *fijos* ens fa pensar que es tracta més aviat de la pulcritud del pilar.

Altres autors, per evitar confusions prefereixen fer una reformulació i definir el fenomen. El cronista Roca i Vilà (1877) ens parla en una crònica de «*sense aguantar ningú*» o «sin sostener ni aguantar nadie» (p. 157-158), en una altra crònica del 1878 de «quedaron solos los de abajo, sin que nadie los sostuviera ni pudiesen apoyarse en nada» (p. 158-159), i en una altra del 1883 de «sin que aguanta nadie á los primeros o bajos» (p. 171-172). L’Esperidió [pseudònim] (1969), en el diari *Panadés*, ens explica aquest fet de la següent manera: «quatre de nou net (entendiéndose en el sentido de que no subía nadie sobre la “pinya” para ayudar a los “segons”）」 (p. 24).

Per tant, per evitar les fórmules confuses de *sucio* i *limpio*, i per evitar fer també descripcions, considero que *neto* i *bruto* serien traduccions més pertinents per a aquests contextos.

5.1.7 Els pilars

Pel que fa a les estructures de tres, ens trobem, en primer lloc, el *pilar del mig*, en segon lloc, la *buida*, *l’esquerra*, el *pilar buit* i el *pilar flux* –representant tots quatre un mateix concepte, i

finalment la *dreta*, el *pilar fort*, el *pilar ple* i la *plena* –representant un altre únic concepte. Aquestes denominacions pretenen expressar un concepte: d’una banda, que un és l’únic pilar pel qual no puja cap dels dosos i, per tant, suporta menys pes –per aquest motiu *buit* i *fluix*–, i d’altra banda, que és el pilar per on pugen l’enganxa i el dos obert –per això en diem *ple* i *fort*. Per aquest motiu, si volem expressar aquests significats, té sentit que fem ús dels termes *vacía* [rengla], *pilar vacío*, *pilar suelto* per al primer cas, i *pilar fuerte*, *pilar pleno* i *plena* [rengla], per al segon. De la mateixa manera farem servir *izquierda* i *derecha*, ja que únicament fan referència a la seva posició respecte del pilar del mig.

5.1.8 Expressions

El llenguatge casteller és característic també per les riques expressions que ha inclòs en el seu lèxic. Un exemple n’és *donar pit*, una expressió que és molt gràfica, ja que es tracta d’empènyer, amb el pit, el casteller o castellera que es té davant perquè no es faci enrere a causa del pes del castell. Per tant, podem traduir literalment l’expressió i seguirà tenint el mateix significat, *dar pecho*.

A més, també hi ha un seguit d’expressions castelleres que utilitzen el verb *fer*: *fer l’aleta*, *fer llenya*, *fer la motxilla*, *fer puntes* i *fer pinya*. Totes tenen sinònims amb paraules existents en castellà, per exemple, per a *fer llenya*, en el buidatge que hem realitzat hem trobat una llarga llista de propostes, com ara *derrumbarse* (Esteve, 1965: 3), *desplomarse* (Solsona, 1967: 8), *venirse al suelo* (Roca, 1882: 168-169), *desmoronarse* (Solsona, 1968: 39), *venirse abajo* (Medrano, 1972: 11), *caer* (La Crónica de Valls, 1926: 3) o l’híbrid *hacer «llenya»* (Medrano, 1972: 11). No obstant això, per mantenir la riquesa lèxica del món casteller, creiem necessari mantenir aquestes expressions *hacer la aleta*, *hacer leña*, *hacer la mochila*, *hacer puntas* i *hacer piña*, traduïdes al castellà de manera literal però sense perdre l’essència de la forma catalana.

5.1.9 El toc de castells

Pel que fa a les melodies que acompanyen i marquen les fases d’ascens i descens d’un castell traduirem *toc de castells* o *de gralles* per *toque de castells* o *de grallas*.

Quant als instruments que les formen, en repetides ocasions trobem el terme *dulzainas*, com veiem en els exemples següents. Juan Mañé (1923) ens parla amb les paraules «Una colla de *castellers*, para entrenar a sus *enxanetes*, levató varios *castells* en el Portalnou, frente al Bar-Bota. Antes dieron un pasacalle las dulzainas. Después éstas tocaron varias piezas, entre ellas algunas sardanas» (p.1). En una crònica castellera a *L'Eco de Valls* (1883) ens diuen «Las dulzainas anunciaron que se iban á empezar los *castells* y pronto la plaza de la Libertad y avenidas se vieron ocupadas por un gentío cual en otras fiestas de mayor importancia» (p.120).

Si bé és cert que les dolçaines i les gralles són instruments molt semblants, difereixen en l'afinació a causa de petites diferències en la forma dels instruments. Per tant, no podem parlar de *dulzainas*, ja que estaríem canviant el concepte al qual representa. En el seu lloc, mantindrem la paraula *gralla*, però amb la forma plural adaptada a les normes ortogràfiques del castellà *grallas*. A partir d'aquí, sí que en traduirem la tipologia, si bé és *curta, dolça, de claus, llarga* o *seca*, per, respectivament, *corta, dulce, de llaves, larga* o *seca*.

Pel que fa a les parts de la gralla, *tudell* té una traducció directa que és *tudel*, però *inxa* hem decidit deixar-ho amb el nom genèric que és *llengüeta*, és a dir, *lengüeta* en castellà.

5.1.10 Estructures

Finalment, ens cal saber com anomenar cada varietat de castell. L'estructura d'un castell es defineix a partir de dos característiques: primerament, a partir del nombre de pilars que el formen, és a dir, del nombre de castellers que hi ha en cada pis —exceptuant el pom de dalt—, i, segonament, pel nombre de pisos que componen el castell. Per tant, per exemple, un castell format per quatre pilars i vuit pisos s'anomena quatre de vuit, o 4de8.

Seguint amb aquest mateix exemple, antigament els castells s'anomenaven a partir dels pilars que el formaven, és a dir, un 4de8 eren quatre pilars de vuit. No obstant això, amb el pas del temps l'expressió s'ha simplificat cap a la nomenclatura actual *quatre de vuit*, que a la vegada s'ha simplificat per *4de8*.

Molts cronistes decidien parlar dels castells mantenint radicalment els noms de les estructures en català com podem veure en el següent exemple de Jose Piñas (1946) en un article titulat «Los “castells” de nuestros “xiquets”»:

Por las fiestas de Santa Tecla del susodicho año, en Tarragona, la *Colla Nova* levantó con éxito el *quatre de nou*, *dos de vuit*, *tres de set* y *pilar de set*, y la *Colla Vella*, con no menos éxito, el *quatre de nou*, *cinc de vuit*, *nou de set*, *tres de nou* y los *pilars de sis* y de *set* (p. 8-10).

No obstant això, com hem mencionat, actualment és molt freqüent l'ús de la forma abreviada com ara 2de8sf, 3de10fm, etc. Per tant, no tindria sentit mantenir la forma catalana en la seva forma extensa, si en escriure la forma abreviada els nombres s'acabarien llegint en castellà. Per tant, un 4de9 serà un *cuatro de nueve* i un 3de10 serà un *tres de diez*.

Cal tenir en compte també que a l'hora d'anomenar castells solem especificar si compta amb alguna estructura de suport a més de la pinya, o bé si no compta amb cap altra i, per tant, és net. D'aquesta manera, direm que un 4de9 porta folre (4de9f), que un 3de10 porta folre i manilles (3de10fm), que, excepcionalment, un pilar de 9 porta folre, manilles i puntals (pde9fmp), o bé que un 4de9 no porta cap de les estructures mencionades, i que, per tant, és net o sense folre (4d9sf). Així, també traduirem les estructures de suport –folre, manilles i puntals–, ja que si en traduïm l'estructura, seria incoherent dir, per exemple, *tres de diez con folre y manilles*. Per tant, la traducció en serà, respectivament, *forro*, *manillas* i *puntales*. L'expressió *forro* ja la trobem en d'altres documents, fins i tot, era una forma actualment en desús però habitual en el català de l'època.

Una altra estructura comuna en el món casteller són els castells que incorporen un pilar al mig de la construcció. En coherència, traduirem també aquestes construccions amb *pilar en el medio* o *aguja en el medio*, en funció de si parlem d'un castell de la localitat de Valls o d'un d'una altra regió catalana, com hem explicat en el capítol de variants.

5.2 Glossari terminològic CA-ES del món casteller

- acotxador | acotxadora

- **Definició:** Infant del penúltim pis del castell que se situa de quatre grapes damunt dels dosos i que permet a l'enxaneta de pujar sobre seu i coronar el castell.

- **Definició:** Niño o niña del penúltimo piso del castell que se sitúa a gatas encima de los dosos y que permite al enxaneta subir encima de él y coronar el castell.
- **Nota:** La denominació *acotxador* és pròpia de Tarragona i, *cassola* o *cassoleta*, del Penedès.
- **Nota:** La denominación *acotxador* es propia de Tarragona y, *casola* o *casoleta*, de El Penedès.
 - *ca* acotxador | acotxadora, n m,f
 - *ca* aixecador | aixecadora, n m,f *sin. compl.*
 - *ca* cassola, n m,f *sin. compl.*
 - *ca* cassoleta, n m,f *sin. compl.*
 - *es* acotxador | acotxadora, n m,f
 - *es* aixecador | aixecadora, n m,f *sin. compl.*
 - *es* casola, n m,f *sin. compl.*
 - *ca* casoleta, n m,f *sin. compl.*

- **actuació**
 - **Definició:** Reunió de colles castelleres, tradicionalment els diumenges, per fer castells en conjunt.
 - **Definición:** Reunión de collas castelleras, tradicionalmente los domingos, para hacer castells en conjunto.
 - *ca* actuació, n f
 - *es* actuación, n f

- **agafar bé**
 - **Definició:** Bastir-se, un castell, de bon començament amb bona quadratura.
 - **Definición:** Formarse, un castell, de buen comienzo con buena cuadratura.
 - *ca* agafar bé, v intr
 - *es* agarrar bien, v intr

- **agafar camisa**
 - **Definició:** Subjectar amb la mà, un casteller de tronc, la camisa d'un casteller del seu mateix pis.

- **Definició:** Sujetar con la mano, un casteller de tronco, la camisa de un casteller de su mismo piso.
 - *ca* agafar camisa, v tr
 - *ca* agafar roba, v tr *sin. compl.*
 - *es* agarrar camisa, v tr
 - *es* agarrar ropa, v tr *sin. compl.*

- **agafar faixa**
 - **Definició:** Agafar, un casteller de pinya, la faixa d'un casteller proper com a punt de suport i per compactar la pinya.
 - **Definición:** Agarrar, un casteller de piña, la faja de un casteller próximo como punto de soporte y para compactar la piña.
 - *ca* agafar faixa, v tr
 - *es* agarrar faja, v tr

- **agafar malament**
 - **Definició:** Bastir-se, un castell, de bon començament amb mala quadratura.
 - **Definición:** Formarse, un castell, de buen comienzo con mala cuadratura.
 - *ca* agafar malament, v intr
 - *es* agarrar mal, v intr

- **agafar roba**
 - veure *agafar camisa*
 - *ca* agafar roba, v tr
 - *es* agarrar ropa, v tr

- **agulla**
 - **Definició:** Pilar que es forma a l'interior d'un castell construït amb tres o quatre castellers per pis.
 - **Definición:** Pilar que se forma al interior de un castell construido con tres o cuatro castellers por piso.
 - *ca* agulla, n f
 - *ca* pilar, n m *sin. compl.**

- *es* aguja, n f
- *es* pilar, n m *sin. compl.*

- **agulla**
 - **Definició:** Mans que se situa encarat als baixos i, amb els braços estirats, subjecta els genolls del segon per evitar que caigui endavant.
 - **Definición:** Manos que se sitúa encarado a los bajos y, con los brazos tendidos, sujeta las rodillas del segundo para evitar que caiga para adelante.
 - *ca* agulla, n m,f
 - *es* aguja, n m,f

- **aixecador | aixecadora**
 - veure *acotxador | acotxadora*
 - *ca* aixecador | aixecadora, n m,f
 - *es* aixecador | aixecadora, n m,f

- **aixecar per baix**
 - **Definició:** Alçar un castell a pols, començant pels pisos superiors.
 - **Definición:** Alzar un castell a pulso, empezando por los pisos superiores.
 - *ca* aixecar per baix, v tr
 - *ca* aixecar per sota, v tr *sin. compl.*
 - *es* levantar desde abajo, v tr

- **aixecar per sota**
 - veure *aixecat per baix*
 - *ca* aixecar per sota, v tr
 - *es* levantar desde abajo, v tr

- **aleta**
 - **Definició:** Infant que corona un castell.
 - **Definición:** Niño o niña que corona un castell.
 - **Nota:** La denominació *aleta* és pròpia del Vendrell.
 - **Nota:** La denominación *aleta* es propia de El Vendrell.

- *ca* aleta, n m,f
 - *ca* enxaneta, n m,f *sin. compl.*
 - *es* aleta, n m,f
 - *es* enxaneta, n m,f *sin. compl.*
- **ample -a**
- **Definició:** Dit d'un castell els pilars del qual estan molt separats entre si.
 - **Definición:** Dicho de un castell cuyos pilares están muy separados entre si.
 - *ca* ample -a, adj
 - *ca* obert -a, adj *sin. compl.*
 - *es* ancho -a, adj
 - *es* abierto -a, adj *sin. compl.*
- **aplomar-se**
- **Definició:** Acabar de brandar, un castell, generalment quan s'han col·locat els pisos superiors.
 - **Definición:** Acabar de balancearse, un castell, generalmente cuando se han colocado los pisos superiores.
 - *ca* aplomar-se, v intr pron
 - *ca* assentar-se, v intr pron *sin. compl.*
 - *ca* clavar-se, v intr pron *sin. compl.*
 - *es* aplomarse, v intr pron
 - *es* asentarse, v intr pron *sin. compl.*
 - *es* clavarse, v intr pron *sin. compl.*
- **apuntalar**
- **Definició:** Reforçar alguna posició del castell.
 - **Definición:** Reforzar alguna posición del castell.
 - *ca* apuntalar, v tr
 - *es* apuntalar, v tr

- **assaig**
 - **Definició:** Trobada de la colla abans de les actuacions per practicar les estructures que poden fer.
 - **Definición:** Encuentro de la colla antes de las actuaciones para practicar las estructuras que pueden hacer.
 - *ca* assaig, n m
 - *es* ensayo, n m

- **assentar-se**
 - veure *aplomar-se*
 - *ca* assentar-se, v intr pron
 - *es* asentarse, v intr pron

- **baix | baixa**
 - **Definició:** Casteller que ocupa el primer pis del tronc del castell.
 - **Definición:** Casteller que ocupa el primer piso del tronco del castell.
 - *ca* baix | baixa, n m,f
 - *es* bajo | baja, n m,f

- **baixos***
 - **Definició:** Primer pis d'un castell, format pels castellers que estan drets trepitjant el terra.
 - **Definición:** Primer piso de un castell, formado por los castellers que están de pie pisando el suelo.
 - *ca* baixos, n m pl
 - *es* bajos, n m pl

- **basament**
 - **Definició:** Part inferior d'un castell, on se situen els baixos, i que li serveix de base.
 - **Definición:** Parte inferior de un castell, donde se sitúan los bajos, y que le sirve de base.
 - *ca* basament, n m
 - *es* basamento, n m

- **base**

- **Definició:** Conjunt de persones que sostenen el basament d'un castell.
- **Definición:** Conjunto de personas que sostienen el basamento de un castell.
- **Nota:** En algunes zones, la denominació *soca* s'utilitza per a anomenar la pinya en un castell amb folre o en un castell amb folre i manilles.
- **Nota:** En algunas zonas, la denominación *tocón* se utiliza para dar nombre a la piña en un castell con forro o en un castell con forro y manillas.
 - *ca* base, n f
 - *ca* peu, n m *sin. compl.*
 - *ca* pinya, n f *sin. compl.*
 - *ca* soca, n f *sin. compl.*
 - *es* base, n f
 - *es* pie, n m *sin. compl.*
 - *es* piña, n f *sin. compl.*
 - *es* tocón, n m *sin. compl.*

- **bastiment**

- **Definició:** Realització d'un castell.
- **Definición:** Realización de un castell.
 - *ca* bastiment, n m
 - *es* formación, n f

- **bastir**

- **Definició:** Realitzar un castell.
- **Definición:** Realizar un castell.
 - *ca* bastir, v tr
 - *ca* plantar, v tr *sin. compl.*
 - *es* formar, v tr
 - *es* plantar, v tr *sin. compl.*

- **brandada**

- **Definició:** Moviment d'oscil·lació d'un castell.

- **Definició:** Movimiento de oscilación de un castell.
 - *ca* brandada, n f
 - *es* balanceo, n m

- **brandar**
 - **Definició:** Fer, un castell, moviments d'oscil·lació.
 - **Definición:** Hacer, un castell, movimientos de oscilación.
 - *ca* brandar, v intr
 - *es* balancearse, v intr pron

- **brut -a**
 - **Definició:** Dit d'un castell amb folre.
 - **Definición:** Dicho de un castell con forro.
 - *ca* brut -a, adj
 - *es* bruto -a, adj

- **buida**
 - **Definició:** Pilar que se situa a l'esquerra de la rengla en un castell d'estructura de tres o de cinc, pel qual puja l'aixecador.
 - **Definición:** Pilar que se sitúa a la izquierda de la rengla en un castell de estructura de tres de cinco, por el que sube el aixecador.
 - **Nota:** *L'esquerra* és l'únic pilar del castell pel qual no puja cap dels dosos i, per tant, suporta menys pes que la rengla i la dreta, la qual cosa explica que s'anomeni també *buida* o *pilar buit*.
 - **Nota:** La *izquierda* es el único pilar del castell por el que no sube ninguno de los dosos y, por lo tanto, aguanta menos peso que la rengla y la derecha, lo que explica que se llame también *vacía* o *pilar vacío*.
 - *ca* buida, n f
 - *ca* esquerra, n f *sin. compl.*
 - *ca* pilar buit, n m *sin. compl.*
 - *ca* pilar fluix, n m *sin. compl.*
 - *es* vacía, n f
 - *es* izquierda, n f *sin. compl.*
 - *es* pilar vacío, n m *sin. compl.*

- *es pilar suelto*, n m *sin. compl.*

- **camisa**
 - **Definició:** Peça de roba amb botons i màniga llarga que cobreix el tronc dels castellers i que, juntament amb l'escut de la formació cosit sobre la butxaca, distingeix i identifica una colla castellera.
 - **Definición:** Pieza de ropa con botones y manga larga que cubre el tronco de los castellers y que, juntamente con el escudo de la formación cosido sobre el bolsillo, distingue e identifica una colla castellera.
 - *ca* camisa, n f
 - *es* camisa, n f

- **canalla**
 - **Definició:** Conjunt de membres més joves de la colla, format pels enxanetes, els aixecadors i els dosos.
 - **Definición:** Conjunto de miembros más jóvenes de la colla, formado por los enxanetas, los aixecadors y los dosos.
 - *ca* canalla, n f
 - *ca* mainada, n f *sin. compl.*
 - *es* canalla, n f
 - *es* mainada, n f *sin. compl.*

- **canalleta**
 - **Definició:** Sobrenom per a l'acotxador i l'enxaneta en conjunt.
 - **Definición:** Apodo para el acotxador y el enxaneta en conjunto.
 - *ca* canalleta, n f
 - *es* canalleta, n f

- **cap de colla**
 - **Definició:** Casteller d'experiència que dirigeix el bastiment del castell.
 - **Definición:** Casteller de experiencia que dirige la formación del castell.
 - *ca* cap de colla, n m,f
 - *es* cap de colla, n m,f

- **carregar**

- **Definició:** Arribar, l'enxaneta, al capdamunt d'un castell, encavalcat damunt l'aixecador amb els peus sobre les espatlles dels dosos o damunt dels peus de l'aixecador.
- **Definición:** Llegar, el enxaneta, a la cima de un castell, encabalgado encima del aixecador con los pies sobre los hombros de los dosos o encima de los pies del aixecador.
 - *ca* carregar, v tr
 - *ca* coronar, v tr *sin. compl.*
 - *es* cargar, v tr
 - *es* coronar, v tr *sin. compl.*

- **carro gros**

- **Definició:** Castell format per cinc pisos de quatre castellers cadascun i el pom de dalt.
- **Definición:** Castell formado por cinco pisos de cuatro castellers cada uno y el pom de dalt.
 - *ca* carro gros, n m
 - *ca* quatre de vuit, n m *sin. compl.*
 - *es* carro gros, n m
 - *es* cuatro de ocho, n m *sin. compl.*

- **case**

- **Definició:** Peça de seguretat específic per als castellers que es col·loca al cap.
- **Definición:** Pieza de seguridad específica para los castellers que se coloca en la cabeza.
 - *ca* case, n m
 - *es* casco, n m

- **cassola**

- veure *acotxador* | *acotxadora*
 - *ca* cassola, n m,f

- *es casola*, n m,f
- **cassoleta**
 - veure *acotxador* | *acotxadora*
 - *ca cassoleta*, n m,f
 - *es casoleta*, n m,f
- **castell**
 - **Definició:** Torre de dimensions i alçària variables, formada per persones enfilades les unes damunt les espatlles d'altres, pròpia de certes festes populars.
 - **Definición:** Torre de dimensiones y altura variables, formada por personas subidas las unas encima de los hombros de las otras, propia de ciertas fiestas populares.
 - *ca castell*, n m
 - *ca construcció*, n f *sin. compl.*
 - *es castell*, n m
 - *es construcción*, n f *sin. compl.*
- **castell amb agulla al mig***
 - **Definició:** Resultat de la combinació d'un castell que incorpora un pilar al centre de la construcció.
 - **Definición:** Resultado de la combinación de un castell que incorpora un pilar en el centro de la construcción.
 - **Nota:** Habitualment es tracta d'un quatre amb l'agulla o el pilar al mig, tot i que darrerament també ha proliferat el tres amb l'agulla o el pilar al mig. La denominació *amb el pilar al mig* és pròpia de les colles vallenques.
 - **Nota:** Habitualmente se trata de un cuatro con la aguja o el pilar en el medio, aunque últimamente también ha proliferado el tres con la aguja o el pilar en el medio. La denominación *con el pilar en el medio* es propia de las collas vallenses.
 - *ca castell amb agulla al mig*, n m
 - *ca castell amb el pilar al mig*, n m *sin. compl.*
 - *es castell con la aguja en el medio*, n m

- *es* castell con el pilar en el medio, n m *sin. compl.*

- **castell amb el pilar al mig***
 - veure *castell amb agulla al mig*
 - *ca* castell amb el pilar al mig, n m
 - *es* castell con el pilar en el medio, n m

- **casteller | castellera**
 - **Definició:** Persona que participa en el bastiment de castells.
 - **Definición:** Persona que participa en la formación de castells.
 - **Nota:** Els castellers poden rebre diferents noms segons la colla castellera a la qual pertanyen. Per exemple, els castellers dels Xiquets de Tarragona s'anomenen *xiquets*; els dels Minyons de Terrassa, *minyons*, i els dels Xicots de Vilafranca, *xicots*.
 - **Nota:** Los castellers pueden recibir diferentes nombres según la colla castellera a la que pertenecen. Por ejemplo, los castellers de los Xiquets de Tarragona se llaman *xiquets*; los de los Minyons de Terrassa, *minyons*, y los dels Xicots de Vilafranca, *xicots*.
 - *ca* casteller | castellera, n m,f
 - *ca* xiquet | xiqueta, n m,f *sin. compl.**
 - *es* casteller | castellera, n m,f
 - *es* xiquet | xiqueta, n m,f *sin. compl.*

- **casteller-a**
 - **Definició:** Relatiu o pertanyent als castells.
 - **Definición:** Relativo o perteneciente a los castells.
 - *ca* casteller -a, adj
 - *es* casteller -a, adj

- **casteller de pinya | castellera de pinya**
 - **Definició:** Casteller que sosté el basament d'un castell.
 - **Definición:** Casteller que sostiene el basamento de un castell.

- *ca* casteller de pinya | castellera de pinya, n m,f
- *es* casteller de piña | castellera de piña, n m,f

- **casteller de tronc | castellera de tronc**
 - **Definició:** Casteller que se situa entre el pis dels baixos i el pis immediatament anterior al dels dosos.
 - **Definición:** Casteller que se sitúa entre el piso de los bajos y el piso inmediatamente anterior al de los dosos.
 - *ca* casteller de tronc | castellera de tronc, n m,f
 - *es* casteller de tronco | castellera de tronco, n m,f

- **catedral**
 - **Definició:** Castell format per cinc pisos de cinc castellers cadascun i el pom de dalt.
 - **Definición:** Castell formado por cinco pisos de cinco castellers cada uno y el pom de dalt.
 - *ca* catedral, n f
 - *ca* catedral dels castells, n f *sin. compl.*
 - *ca* cinc de vuit, n m *sin. compl.*
 - *es* catedral, n f
 - *es* catedral de los castells, n f *sin. compl.*
 - *es* cinco de ocho, n m *sin. compl.*

- **catedral dels castells**
 - veure *catedral*
 - *ca* catedral dels castells, n f
 - *es* catedral de los castells, n f

- **cinc**
 - **Definició:** Castell format per un tres i una torre.
 - **Definición:** Castell formado por un tres y una torre.
 - *ca* cinc, n m
 - *es* cinco, n m

- **cinc de vuit**
 - veure *catedral*
 - *ca* cinc de vuit, n m
 - *es* cinco de ocho, n m

- **clavar-se**
 - veure *aplomar-se*
 - *ca* clavar-se, v intr pron
 - *es* clavarse, v intr pron

- **colla castellera**
 - **Definició:** Conjunt organitzat de castellers sota un mateix nom, un mateix color de camisa i dirigits per un cap de colla.
 - **Definición:** Conjunto organizado de castellers bajo un mismo nombre, un mismo color de camisa y dirigidos por un cap de colla.
 - *ca* colla castellera, n f
 - *es* colla castellera, n f

- **col·lapsar-se**
 - **Definició:** Començar a tremolar, un castell, d'una manera ostensible i incontrolada, la qual cosa acostuma a ser l'anunci d'una caiguda imminent.
 - **Definición:** Empezar a temblar, un castell, de una manera ostensible e incontrolada, lo que acostumbra a ser el anuncio de una caída inminente.
 - *ca* col·lapsar-se, v intr pron
 - *es* colapsarse, v intr pron

- **completar**
 - **Definició:** Desfer un castell sense fer llenya, després d'haver-lo carregat.
 - **Definición:** Deshacer un castell sin hacer leña, después de haberlo cargado.
 - *ca* completar, v tr
 - *ca* descarregar, v tr *sin. compl.*
 - *ca* executar, v tr *sin. compl.*
 - *es* completar, v tr
 - *es* descargar, v tr *sin. compl.*

- *es* executar, v tr *sin. compl.*

- **Concurs***
 - **Definició:** Terme utilitzat per denominar el Concurs de Castells de Tarragona, que se celebra cada dos anys el primer cap de setmana d'octubre a la Tàrraco Arena Plaça.
 - **Definición:** Término usado para denominar el Concurso de Castells de Tarragona, que se celebra cada dos años el primer fin de semana de octubre en la Tàrraco Arena Plaça.
 - *ca* Concurs, n m
 - *es* Concurso, n m

- **construcció**
 - veure *castell*
 - *ca* construcció, n f
 - *es* construcción, n f

- **contrafort**
 - **Definició:** Casteller de pinya que se situa darrere el baix i, amb el pit, intenta evitar que se'n vagi endarrere.
 - **Definición:** Casteller de piña que se sitúa detrás del bajo y, con el pecho, intenta evitar que se vaya para atrás.
 - *ca* contrafort, n m, f
 - *ca* home de darrere | dona de darrere, n m,f *sin. compl.*
 - *es* contrafuerte, n m,f
 - *es* hombre de atrás | mujer de atrás, n m,f *sin. compl.*

- **cordó**
 - **Definició:** Cadascun dels grups de castellers que van omplint de manera concèntrica els espais buits que queden a la pinya.
 - **Definición:** Cada uno de los grupos de castellers que van llenando de manera concéntrica los espacios vacíos que quedan en la piña.

- *ca* cordó, n m
- *es* cordón, n m

- **cordó obert**
 - **Definició:** Últim cordó de seguretat en què les persones miren el castell i fan força únicament amb els braços.
 - **Definición:** Último cordón de seguridad en el que las personas miran el castell y hacen fuerza únicamente con los brazos.
 - *ca* cordó obert, n m
 - *es* cordón abierto, n m

- **coronar**
 - veure *carregar*
 - *ca* coronar, v tr
 - *es* coronar, v tr

- **crossa**
 - **Definició:** Conjunt de castellers que, situats sota les aixelles dels baixos, reforcen el basament d'un castell.
 - **Definición:** Conjunto de castellers que, situados bajo las axilas de los bajos, refuerzan el basamento de un castell.
 - *ca* crossa, n f
 - *es* crosa, n f

- **crossa**
 - **Definició:** Casteller que forma part de la crossa.
 - **Definición:** Casteller que forma parte de la crosa.
 - *ca* crossa, n m,f
 - *es* crosa, n m,f

- **dau**
 - **Definició:** Mans que se situa entre dues crosses i, amb els braços estirats, subjecta la cama dreta d'un segon i la cama esquerra d'un altre segon.

- **Definició:** Manos que se sitúa entre dos crosas y, con los brazos tendidos, sujeta la pierna derecha de un segundo y la pierna izquierda de otro segundo.
- **Nota:** En els castells amb folre el vent se situa en el folre i fa el mateix amb les cames de dos terços. La denominació *dau* és pròpia de Valls, Tarragona i Reus. Segons l'ordre de col·locació dels vents a la pinya, s'anomenen *primer vent*, *segon vent*, *tercer vent*, etc.
- **Nota:** En los castells con forro el viento se sitúa en el forro y hace lo mismo con las piernas de dos tercios. La denominación *dado* es propia de Valls, Tarragona y Reus. Según el orden de colocación de los vientos en la piña, se llaman *primer viento*, *segundo viento*, *tercer viento*, etc.
 - *ca dau*, n m,f
 - *ca mà-i-mà*, n m, f *sin. compl.*
 - *ca vent*, n m,f *sin. compl.*
 - *es dado*, n m,f *sin. compl.*
 - *es mano-y-mano*, n m,f *sin. compl.*
 - *es viento*, n m,f

- **descarregar**
 - *veure completar*
 - *ca descarregar*, v tr
 - *es descargar*, v tr

- **desmuntar**
 - **Definició:** Fer baixar l'estructura d'un castell abans de carregar-lo.
 - **Definición:** Hacer bajar la estructura de un castell antes de cargarlo.
 - *ca desmuntar*, v tr
 - *es desmontar*, v tr

- **despenjar-se**
 - **Definició:** Caure del castell sense que la resta de l'estructura cedeixi.
 - **Definición:** Caer del castell sin que el resto de la estructura ceda.
 - *ca despenjar-se*, v intr pron
 - *es descolgarse*, v intr pron

- **diada***
 - **Definició:** Actuació castellera que se celebra en un lloc i una data determinats.
 - **Definición:** Actuación castellera que se celebra en un sitio y una fecha determinados.
 - *ca* diada, n f
 - *es* diada, n f

- **donar pit**
 - **Definició:** Pressionar endavant amb el pit, un casteller de la pinya, del folre o de les manilles, per impedir que el casteller que té immediatament davant es faci enrere a causa del pes del castell.
 - **Definición:** Presionar para adelante con el pecho, un casteller de la piña, del forro o de las manillas, para impedir que el casteller que tiene inmediatamente delante se eche atrás a causa del peso del castell.
 - *ca* donar pit, v intr
 - *es* dar pecho, v intr

- **dos**
 - **Definició:** Casteller que ocupa el primer pis del pom de dalt del castell.
 - **Definición:** Casteller que ocupa el primer piso del pom de dalt del castell.
 - *ca* dos, n m,f
 - *es* dos, n m,f

- **dos**
 - **Definició:** Castell format per dos pilars.
 - **Definición:** Castell formado por dos pilares.
 - *ca* dos, n m
 - *ca* torre, n f *sin. compl.*
 - *es* dos, n m
 - *es* torre, n f *sin. Compl*

- **dos dret | dos dreta**

- **Definició:** Dos que se situa sobre la rengla i que col·loca els peus damunt les espatlles del casteller del pis immediatament inferior, en un castell d'estructura de tres o de cinc.
- **Definición:** Dos que se sitúa sobre la rengla y que coloca los pies encima de los hombros del casteller del piso inmediatamente inferior, en un castell de estructura de tres o de cinco.
 - *ca* dos dret | dos dreta, n m,f
 - *ca* dos tancat | dos tancada, n m,f *sin. compl.*
 - *es* dos derecho | dos derecha, n m,f
 - *es* dos cerrado | dos cerrada, n m,f *sin. compl.*

- **dos obert | dos oberta**

- **Definició:** Dos que col·loca els peus damunt les espatlles de dos castellers diferents del pis immediatament inferior, en un castell d'estructura de tres o de cinc.
- **Definición:** Dos que coloca los pies encima de los hombros de dos castellers distintos del piso inmediatamente inferior, en un castell de estructura de tres o de cinco.
 - *ca* dos obert | dos oberta, n m,f
 - *es* dos abierto | dos abierta, n m,f

- **dos tancat | dos tancada**

- veure *dos dret | dos dreta*
 - *ca* dos tancat | dos tancada, n m,f
 - *es* dos cerrado | dos cerrada, n m,f

- **dreta**

- **Definició:** Pilar que se situa a la dreta de la rengla en un castell d'estructura de tres o de cinc, pel qual pugen l'enxaneta i el dos obert.
- **Definición:** Pilar que se sitúa a la derecha de la rengla en un castell de estructura de tres o de cinco, por el que suben el enxaneta y el dos abierto.
 - *ca* dreta, n f
 - *ca* pilar fort, n m *sin. compl.*

- *ca* pilar ple, n m *sin. compl.*
 - *ca* plena, n f *sin. compl.*
 - *es* derecha, n f
 - *es* pilar fuerte, n m *sin. compl.*
 - *es* pilar pleno, n m *sin. compl.*
 - *es* plena, n f *sin. compl.*
- **enlairar**
 - **Definició:** Començar a bastir un castell.
 - **Definición:** Empezar a formar un castell.
 - *ca* enlairar, v tr
 - *es* alzar, v tr
- **entrat -ada***
 - **Definició:** Dit d'un únic pilar d'un castell que s'ha desplaçat cap endins de la construcció mentre que les distàncies entre les altres rengles són correctes.
 - **Definición:** Dicho de un único pilar de un castell que se ha desplazado hacia dentro de la construcción mientras que las distancias entre las otras renglas son correctas.
 - *ca* entrat -ada, adj
 - *es* entrado -ada, adj
- **enxaneta**
 - veure *aleta*
 - *ca* enxaneta, n m,f
 - *es* enxaneta, n m,f
- **espatat**
 - **Definició:** Figura formada pels castellers, que consisteix en un sol casteller a cada pis.
 - **Definición:** Figura formada por los castellers, que consiste en un solo casteller en cada piso.

- **Nota:** Les colles castelleres solen bastir un pilar en actes en què es vol retre homenatge a un casteller i en algunes diades, com ara l'Onze de Setembre.
- **Nota:** Las collas castelleras suelen formar un pilar en actos en los que se quiere rendir homenaje a un casteller y en algunas diadas, como el Onze de Setembre.
 - *ca* espadat, n m
 - *ca* pilar, n m *sin. compl.*
 - *es* espadat, n m
 - *es* pilar, n m *sin. compl.*

- **esquerra**
 - veure *buida*
 - *ca* esquerra, n f
 - *es* izquierda, n f

- **estirat -ada***
 - **Definició:** Dit d'un únic pilar d'un castell que s'ha desplaçat cap enfora de la construcció mentre que les distàncies entre les altres rengles són correctes.
 - **Definición:** Dicho de un único pilar de un castell que se ha desplazado hacia fuera de la construcción mientras que las distancias entre las otras renglas son correctas.
 - *ca* estirat -ada, adj
 - *es* estirado -ada, adj

- **estret-a**
 - **Definició:** Dit d'un castell els pilars del qual estan molt junts entre si.
 - **Definición:** Dicho de un castell cuyos pilares están muy juntos entre si.
 - *ca* tancat -ada, adj
 - *ca* estret -a, adj *sin. compl.*
 - *es* cerrado -a, adj
 - *es* estrecho -a, adj *sin. compl.*

- **estructura**

- **Definició:** Nombre i disposició dels castellers que formen el tronc del castell.
- **Definición:** Número y disposición de los castellers que forman el tronco del castell.
- **Nota:** Per comptar un castell primer es compten les persones que hi ha a cada pis i després el nombre de pisos, sense oblidar els baixos i els tres pisos del pom de dalt. Així, un tres de vuit està format per cinc pisos de tres persones (incloent-hi els baixos, que queden amagats dins la pinya) i el pom de dalt. Per a determinades estructures també s'utilitzen altres denominacions com catedral o carro gros.
- **Nota:** Para contar un castell primero se cuentan las personas que hay en cada piso y después el número de pisos, sin olvidar los bajos y los tres pisos del pom de dalt. Así, un tres de ocho está formado por cinco pisos de tres personas (incluyendo lo bajos, que quedan escondidos dentro de la piña) y el pom de dalt. Para determinadas estructuras también se utilizan otras denominaciones como catedral o carro gros.
 - *ca* estructura, n f
 - *es* estructura, n f

- **executar**

- veure *completar*
 - *ca* executar, v tr
 - *es* ejecutar, v tr

- **faixa**

- **Definició:** Peça de roba molt més llarga que ampla amb què els castellers se ceneixen el cos per la cintura, donant-li diferents volts, que serveix per a protegir-los els ronyons i l'esquena i és un dels punts de suport dels peus a l'hora de bastir un castell.
- **Definición:** Pieza de ropa mucho más larga que ancha con la que los castellers se ciñen el cuerpo por la cintura, dándole varias vueltas, que sirve para protegerles los riñones y la espalda y es uno de los puntos de apoyo de los pies a la hora de formar un castell.
 - *ca* faixa, n f

- *es faja*, n f
- **falca**
 - **Definició:** Casteller de pinya que, sense aixecar els braços, ocupa un espai buit per compactar la pinya o per permetre la millor col·locació d'un mans al seu darrere.
 - **Definición:** Casteller de piña que, sin levantar los brazos, ocupa un espacio vacío para compactar la piña o para permitir la mejor colocación de un manos detrás de él.
 - *ca falca*, n m,f
 - *ca tapaforats*, n m,f *sin. compl.*
 - *es cuña*, n m,f
 - *es tapahuecos*, n m,f *sin. compl.*
- **fer la motxilla***
 - **Definició:** Moment delicat de l'execució d'un pilar en què l'enxaneta es troba a l'esquena de l'últim pis abans de completar la construcció
 - **Definición:** Momento delicado de la ejecución de un pilar en el que el enxaneta se encuentra en la espalda del último piso antes de completar la construcción.
 - *ca fer la motxilla*, v intr
 - *es hacer la mochila*, v intr
- **fer l'aleta**
 - **Definició:** Alçar, l'enxaneta, la mà en el moment de coronar un castell o un pilar.
 - **Definición:** Alzar, el enxaneta, la mano en el momento de coronar un castell o un pilar.
 - *ca fer l'aleta*, v intr
 - *es hacer la aleta*, v intr
- **fer llenya**
 - **Definició:** Caure, un castell, abans o després de carregar-se.
 - **Definición:** Caer, un castell, antes o después de cargarse.

- *ca fer llenya*, v intr
- *es hacer leña*, v intr

- **fer pinya**
 - **Definició:** Col·laborar, els castellers o els afeccionats, en l'execució d'un castell tot col·locant-se a la pinya.
 - **Definición:** Colaborar, los castellers o los aficionados, en la ejecución de un castell colocándose en la piña.
 - *ca fer pinya*, v intr
 - *es hacer piña*, v intr

- **fer puntes**
 - **Definició:** Fer força amb la punta dels peus de manera similar a com es fa en el ballet.
 - **Definición:** Hacer fuerza con la punta de los pies de manera similar a como se hace en el ballet.
 - *ca fer puntes*, v tr
 - *es hacer puntas*, tr

- **folre**
 - **Definició:** Conjunt de castellers que reforcen la pinya d'un castell i que serveixen de suport als terços.
 - **Definición:** Conjunto de castellers que refuerzan la piña de un castell y que sirven de apoyo a los tercios.
 - *ca folre*, n m
 - *es forro*, n m

- **formatget**
 - **Definició:** Posició en una pinya que omple el forat de la cantonada de manera que acaba tenint una forma triangular.
 - **Definición:** Posición en una piña que llena el hueco de la esquina de manera que acaba teniendo una forma triangular.
 - *ca formatget*, n m
 - *es quesito*, n m

- **gamma extra***
 - **Definició:** Castell que té una dificultat d'execució superior al 3 de 9 amb folre.
 - **Definición:** Castell que tiene una dificultad de ejecución superior al 3 de 9 con forro.
 - *ca* gamma extra, n f
 - *es* gama extra, n f

- **girar-se***
 - **Definició:** Pèrdua de l'alineació per part de les rengles d'un castell.
 - **Definición:** Pérdida de la alineación por parte de las renglas de un castell.
 - *ca* girar-se, v intr pron
 - *es* girarse, v intr pron

- **girat | girada***
 - veure *lateral*
 - *ca* girat | girada, n m,f
 - *es* vuelto | vuelta, n m,f

- **gralla**
 - **Definició:** Instrument de vent popular que consisteix en un tub de fusta de forma troncocònica, d'uns 35 cm de llargada, reforçat generalment amb dues argolles, que amplifica el so produït en bufar a través de l'inxà.
 - **Definición:** Instrumento de viento popular que consiste en un tubo de madera de forma troncocónica, de unos 35 cm de largo, reforzado generalmente con dos argollas, que amplifica el sonido producido al soplar a través de la lengüeta.
 - *ca* gralla, n f
 - *es* gralla, n f

- **gralla curta**
 - **Definició:** Gralla de set forats melòdics i dos de sonoritat, que emet un so sec i dur.
 - **Definición:** Gralla de siete agujeros melódicos y dos de sonoridad, que emite un sonido seco y duro.

- *ca* gralla curta, n f
 - *ca* gralla seca, n f *sin. compl.*
 - *es* gralla corta, n f
 - *es* gralla seca, n f *sin. compl.*
- **gralla de claus**
 - **Definició:** Gralla de nou forats melòdics i dues o més claus per a obrir i tapar els forats, que emet un so dolç i suau.
 - **Definición:** Gralla de nueve agujeros melódicos y dos o más llaves para abrir y tapar los agujeros, que emite un sonido dulce y suave.
 - *ca* gralla dolça, n f
 - *ca* gralla de claus, n f *sin. compl.*
 - *ca* gralla llarga, n f *sin. compl.*
 - *es* gralla dulce, n f
 - *es* gralla de llaves, n f *sin. compl.*
 - *es* gralla larga, n f *sin. compl.*
- **gralla dolça**
 - veure *gralla de claus*
 - *ca* gralla dolça, n f
 - *es* gralla dulce, n f
- **gralla llarga**
 - veure *gralla de claus*
 - *ca* gralla llarga, n f
 - *es* gralla larga, n f
- **gralla seca**
 - veure *gralla curta*
 - *ca* gralla seca, n f
 - *es* gralla seca, n f

- **graller | grallera**
 - **Definició:** Persona que toca la gralla.
 - **Definición:** Persona que toca la gralla.
 - *ca* graller | grallera, n m,f
 - *es* graller | grallera, n m,f

- **home de darrere | dona de darrere**
 - *veure contrafort*
 - *ca* home de darrere | dona de darrere, n m,f
 - *es* hombre de atrás | mujer de atrás, n m,f

- **intent**
 - **Definició:** Tèmpora d'un castell que fa una colla.
 - **Definición:** Tentativa de un castell que hace una colla.
 - *ca* intent, n m
 - *es* intento, n m

- **intent**
 - **Definició:** Castell que ha caigut després del toc de les gralles i abans de ser carregat.
 - **Definición:** Castell que ha caído después del toque de grallas y antes de ser cargado.
 - *ca* intent, n m
 - *es* intento, n m

- **intent desmuntat**
 - **Definició:** Intent que, un cop comptabilitzat com a vàlid, es desmunta abans de ser carregat.
 - **Definición:** Intento que, una vez contabilizado como válido, se desmonta antes de ser cargado.
 - *ca* intent desmuntat, n m
 - *es* intento desmontado, n m

- **inxà**
 - **Definició:** Llengüeta de doble canya d'una gralla, situada sobre el tudell.
 - **Definición:** Lengüeta de doble caña de una gralla, situada sobre el tudel.
 - *ca inxa*, n f
 - *es lengüeta*, n f

- **lateral**
 - **Definició:** Mans que se situa darrere les crosses i, amb els braços estirats, subjecta les cuixes dels segons pels costats.
 - **Definición:** Manos que se sitúa tras las crosas y, con los brazos tendidos, sujeta los muslos de los segundos por los lados.
 - **Nota:** Segons l'ordre de col·locació dels laterals a la pinya, s'anomenen *primer lateral*, *segon lateral*, *tercer lateral*, etc.
 - **Nota:** Según el orden de colocación de los laterales en la piña, se llaman *primer lateral*, *segundo lateral*, *tercer lateral*, etc.
 - *ca girat | girada*, n m,f *sin. compl.*
 - *ca lateral*, n m, f
 - *ca mans lateral*, n m,f *sin. compl.*
 - *es vuelto | vuelta*, n m,f *sin. compl.*
 - *es lateral*, n m,f
 - *es manos lateral*, n m,f *sin. compl.*

- **mà-i-mà**
 - veure *dau*
 - *ca mà-i-mà*, n m,f
 - *es mano-y-mano*, n m,f

- **mainada**
 - veure *canalla*
 - *ca mainada*, n f
 - *es mainada*, n f

- **manilles**
 - **Definició:** Grup reduït de castellers que, situats al nivell dels terços i pel damunt del folre, serveixen de suport als quarts.
 - **Definición:** Grupo reducido de castellers que, situados al nivel de los tercios y por encima del forro, sirven de apoyo a los cuartos.
 - *ca* manilles, n f pl
 - *es* manillas, n f pl

- **mans**
 - **Definició:** Casteller de la pinya, del folre o de les manilles que treballa bàsicament amb les mans i amb els braços per apuntalar els castellers situats al pis immediatament superior.
 - **Definición:** Casteller de la piña, del forro o de las manillas que trabaja básicamente con las manos y con los brazos para apuntalar a los castellers situados en el piso inmediatamente superior.
 - **Nota:** Les mans es divideixen en agulles, primeres mans, laterals i vents.
 - **Nota:** Las manos se dividen en agujas, primeras manos, laterales y vientos.
 - *ca* mans, n m,f
 - *es* manos, n m,f

- **mans laterals**
 - veure *lateral*
 - *ca* mans lateral, n m,f
 - *es* manos lateral, n m,f

- **matinades**
 - **Definició:** Cercavila tradicional amb grallers i timbalers que se celebra a primera hora del matí per a anunciar una festa i reunir els castellers.
 - **Definición:** Pasacalle tradicional con grallers y timbaleros que se celebra a primera hora de la mañana para anunciar una fiesta y reunir a los castellers.
 - *ca* matinades, n f pl
 - *ca* matines, n f pl *sin. compl.*
 - *es* pasacalle mañanero, n, m

- **matines**
 - veure *matinades*
 - *ca* matines, n f pl
 - *es* pasacalle mañanero, n m

- **mocador**
 - **Definició:** Peça de roba tradicionalment vermella amb pics blancs en forma triangular que es pot utilitzar de múltiples formes.
 - **Definición:** Pieza de ropa tradicionalmente roja con puntos blancos en forma triangular que se puede usar de múltiples formas.
 - *ca* mocador, n m
 - *es* pañuelo, n m

- **net-a**
 - **Definició:** Dit del castell que s'aconsegueix bastir sense el suport de la pinya, o sense folre en cas que habitualment es construeixi amb folre.
 - **Definición:** Dicho del castell que se consigue formar sin el apoyo de la piña, o sin forro en caso de que habitualmente se construya con forro.
 - *ca* net -a, adj
 - *es* neto -a, adj

- **nou**
 - **Definició:** Castell format per un tres, que queda al centre, i tres torres.
 - **Definición:** Castell formado por un tres, que queda en el centro, y tres torres.
 - *ca* nou, n m
 - *es* nueve, n m

- **nucli**
 - **Definició:** Interior de la base d'un castell, formada pels baixos, agulles, contraforts i crosses.
 - **Definición:** Interior de la base de un castell, formada por los bajos, agujas, contrafuertes y crosas.
 - *ca* nucli, n m
 - *es* núcleo, n m

- **obert -a**
 - veure *ample*
 - *ca* obert -a, adj
 - *ca* abierto -a, adj

- **parar***
 - **Definició:** Aconseguir estabilitzar un castell després d'una rebrincada.
 - **Definición:** Conseguir estabilizar un castell después de una sacudida.
 - *ca* parar, v tr
 - *es* parar, v tr

- **peu**
 - veure *base*
 - *ca* peu, n m
 - *es* pie, n m

- **peu desmuntat***
 - **Definició:** Acció de desfer els primers pisos d'un castell abans que comencin a sonar les gralles a causa d'un defecte en la seva base.
 - **Definición:** Acción de deshacer los primeros pisos de un castell antes de que empiecen a sonar las grallas a causa de un defecto en su base.
 - **Nota:** Després de desmuntar un peu, la colla castellera té dret a provar de nou el castell en la mateixa ronda.
 - **Nota:** Tras desmontar un pie, la colla castellera tiene derecho a probar de nuevo el castell en la misma ronda.
 - *ca* peu desmuntat, n m
 - *es* pie desmontado, n m

- **pilaner | pilanera**
 - **Definició:** Casteller que s'ha especialitzat a fer pilars.
 - **Definición:** Casteller que se ha especializado en hacer pilares.
 - *ca* pilaner | pilanera, n m,f
 - *es* pilaner | pilanera, n m,f

- **pilar**
 - **Definició:** Qualsevol de les columnes que formen un castell.
 - **Definición:** Cualquiera de las columnas que forman un castell.
 - *ca* pilar, n m
 - *ca* rengla, n f *sin. compl.*
 - *ca* rengle, n m *sin. compl.*
 - *es* pilar, n m
 - *es* rengla, n f *sin. compl.*

- **pilar**
 - veure *espadat*
 - *ca* pilar, n m
 - *es* pilar, n m

- **pilar***
 - veure *agulla*
 - *ca* pilar, n m
 - *es* pilar, n m

- **pilar buit**
 - veure *buida*
 - *ca* pilar buit, n m
 - *es* pilar vacío, n m

- **pilar del mig**
 - **Definició:** Pilar que se situa al centre en un castell d'estructura de tres o de cinc, pel qual puja el dos dret.
 - **Definición:** Pilar que se sitúa en el centro en un castell de estructura de tres o de cinco, por el que sube el dos derecho.
 - *ca* pilar del mig, n m.
 - *ca* rengla, n f *sin. compl.*
 - *es* pilar del medio, n m
 - *es* rengla, n f *sin. compl.*

- **pilar fluix**
 - veure *buida*
 - *ca* pilar fluix, n m
 - *es* pilar suelto, n m

- **pilar fort**
 - veure *dreta*
 - *ca* pilar fort, n m
 - *es* pilar fuerte, n m

- **pilar ple**
 - veure *dreta*
 - *ca* pilar ple, n m
 - *es* pilar pleno, n m

- **pinya**
 - veure *base*
 - *ca* pinya, n f
 - *es* piña, n f

- **pis**
 - **Definició:** Cadascuna de les files horitzontals de castellers en un castell, que n'estableixen l'alçada.
 - **Definición:** Cada una de las filas horizontales de castellers en un castell, que establecen su altura.
 - *ca* pis, n m
 - *es* piso, n m

- **plaça**
 - **Definició:** Població o espai públic d'una població on habitualment es fan castells.
 - **Definición:** Población o espacio público de una población donde habitualmente se hacen castells.

- *ca* plaça, n f
- *es* plaza, n f

- **plantar**
 - veure *bastir*
 - *ca* plantar, v tr
 - *es* plantar, v tr

- **plena**
 - veure *dreta*
 - *ca* plena, n f
 - *es* plena, n f

- **pom**
 - **Definició:** Part del castell integrada pel pis de dosos, el pis d'aixecador i el pis d'enxaneta.
 - **Definición:** Parte del castell integrada por el piso de dosos, el piso de aixecador y el piso de enxaneta.
 - *ca* pom, n m
 - *ca* pom de dalt, n m *sin. compl.*
 - *es* pom, n m
 - *es* pom de dalt, n m *sin. compl.*

- **pom de dalt**
 - veure *pom*
 - *ca* pom de dalt, n m
 - *es* pom de dalt, n m

- **primeres**
 - **Definició:** Mans que se situa darrere el contrafort i, amb els braços estirats, subjecta el segon per les natges.
 - **Definición:** Manos que se sitúa detrás del contrafuerte y, con los brazos tendidos, sujeta al segundo por las nalgas.

- **Nota:** En els pilars també se situa un primeres mans davant del baix. Segons l'ordre de col·locació, a la pinya d'un castell també pot haver-hi un segones mans, que se situaria darrere del primeres mans, un terceres mans, que se situaria darrere del segones mans, etc.
- **Nota:** En los pilares también se sitúa un primeras manos delante del bajo. Según el orden de colocación, en la piña de un castell también puede haber un segundas manos, que se situaría detrás del primeras manos, un terceras manos, que se situaría detrás del segundas manos, etc.
 - *ca* primeres, n m, f
 - *ca* primeres mans, n m, f *sin. compl.*
 - *es* primeras, n m,f
 - *es* primeras manos, n m,f *sin. compl.*

- **primeres mans**
 - veure *primeres*
 - *ca* primeres mans, n m,f
 - *es* primeras manos, n m,f

- **puntals***
 - **Definició:** Grup de castellers reduïts a la màxima expressió, situats al nivell dels quarts i sobre les manilles, que serveixen de suport als quints.
 - **Definición:** Grupo de castellers reducidos a la máxima expresión, situados al nivel de los cuartos y sobre las manillas, que sirven de apoyo a los quintos.
 - **Nota:** Aquesta estructura s'utilitza excepcionalment en el cas del pilar de nou.
 - **Nota:** Esta estructura se usa excepcionalmente en el caso del pilar de nueve.
 - *ca* puntals, n m pl
 - *es* puntales, n m pl

- **quadrar**
 - **Definició:** Aconseguir que un castell tingui la simetria correcta entre els diferents pilars que el formen.
 - **Definición:** Conseguir que un castell tenga la simetría correcta entre los diferentes pilares que lo forman.

- *ca* quadrar, v tr
- *es* cuadrar, v tr

- **quadratura**
 - **Definició:** Simetria correcta entre els diferents pilars que formen un castell.
 - **Definición:** Simetría correcta entre los diferentes pilares que forman un castell.
 - *ca* quadratura, n f
 - *es* cuadratura, n f

- **quart | quarta**
 - **Definició:** Casteller que ocupa el quart pis d'un castell.
 - **Definición:** Casteller que ocupa el cuarto piso de un castell.
 - *ca* quart | quarta, n m,f
 - *es* cuarto | cuarta, n m,f

- **quarts***
 - **Definició:** Quart pis d'un castell.
 - **Definición:** Cuarto piso de un castell.
 - *ca* quarts, n m pl
 - *es* cuartos, n m pl

- **quatre**
 - **Definició:** Castell format per quatre pilars.
 - **Definición:** Castell formado por cuatro pilares.
 - *ca* quatre, n m
 - *es* cuatro, n m

- **quatre de vuit**
 - veure *carro gros*
 - *ca* quatre de vuit, n m
 - *es* cuatro de ocho, n m

- **quint | quinta**
 - **Definició:** Casteller que ocupa el cinquè pis d'un castell.
 - **Definición:** Casteller que ocupa el quinto piso de un castell.
 - *ca* quint | quinta, n m,f
 - *es* quinto | quinta, n m,f

- **quints***
 - **Definició:** Cinquè pis d'un castell
 - **Definición:** Quinto piso de un castell.
 - *ca* quints, n m pl
 - *es* quintos, n m pl

- **rebregar**
 - **Definició:** Desestabilitzar un castell perquè se'l fa bellugar excessivament.
 - **Definición:** Desestabilizar un castell porque se lo hace mover excesivamente.
 - *ca* rebregar, v tr
 - *es* tambalear, v tr

- **rebrincada***
 - **Definició:** Moviment sobtat, brusc i breu en l'estructura del castell que posa en perill la seva estabilitat.
 - **Definición:** Movimiento súbito, brusco y breve en la estructura del castell que pone en peligro su estabilidad.
 - *ca* rebrincada, n f
 - *es* sacudida, n f

- **rengla**
 - veure *pilar*
 - *ca* rengla, n f
 - *es* rengla, n f

- **rengla**
 - veure *pilar del mig*
 - *ca* rengla, n f

- *es rengla*, n f
- **rengle**
 - veure *pilar*
 - *ca rengle*, n m
 - *es rengla*, n f
- **rengle**
 - veure *pilar del mig*
 - *ca rengle*, n m
 - *es rengla*, n f
- **ronda***
 - **Definició:** En una actuació, cadascun dels torns per fer un castell.
 - **Definición:** En una actuación cada uno de los turnos para hacer un castell.
 - **Nota:** En general, les actuacions consten de tres rondes de castells i una de pilars.
 - **Nota:** En general, las actuaciones constan de tres rondas de castells y una de pilares.
 - *ca ronda*, n f
 - *es ronda*, n f
- **segon | segona**
 - **Definició:** Casteller que ocupa el segon pis del castell.
 - **Definición:** Casteller que ocupa el segundo piso del castell.
 - *ca segon | segona*, n m,f
 - *es segundo | segunda*, n m,f
- **segons***
 - **Definició:** Segon pis del castell.
 - **Definición:** Segundo piso del castell.
 - *ca segons*, n m pl
 - *es segundos*, n m pl

- **segones**
 - **Definició:** Mans que dona suport al primeres mans tot situant-s'hi darrere.
 - **Definición:** Manos que sirve de apoyo al primeras manos situándose detrás de él.
 - *ca* segones, n m, f
 - *ca* segones mans, n m,f *sin. compl.*
 - *es* segundas, n m, f
 - *es* segundas manos, n m,f *sin. compl.*

- **segones mans**
 - veure *segones*
 - *ca* segones mans, n m,f
 - *es* segundas manos, n m,f

- **setè | setena**
 - **Definició:** Casteller que ocupa el setè pis del castell.
 - **Definición:** Casteller que ocupa el séptimo piso del castell.
 - **Nota:** Els setens apareixen en els castells de deu pisos, en les torres de nou i en els pilars de vuit.
 - **Nota:** Los séptimos aparecen en los castells de diez pisos, en las torres de nueve y en los pilares de ocho.
 - *ca* setè | setena, n m,f
 - *es* séptimo | séptima, n m,f

- **setens***
 - **Definició:** Setè pis d'un castell.
 - **Definición:** Séptimo piso de un castell.
 - *ca* setens, n m pl
 - *es* séptimos, n m pl

- **sis**
 - **Definició:** Castell format per tres torres.
 - **Definición:** Castell formado por tres torres.

- *ca sis*, n m
- *es seis*, n m

- **sisè | sisena**
 - **Definició:** Casteller que ocupa el sisè pis del castell.
 - **Definición:** Casteller que ocupa el sexto piso del castell.
 - *ca sisè | sisena*, n m,f
 - *es sexto | sexta*, n m,f

- **sisens***
 - **Definició:** Sisè pis d'un castell.
 - **Definición:** Sexto piso de un castell.
 - *ca sisens*, n m pl
 - *es sextos*, n m pl

- **soca**
 - veure *base*
 - *ca soca*, n f
 - *es tocón*, n m

- **supercatedral***
 - **Definició:** Castell format per sis pisos de cinc castellers cadascun i el pom de dalt, és a dir, un 5 de 9 amb folre.
 - **Definición:** Castell formado por seis pisos de cinco castellers cada uno y el pom de dalt, es decir, un 5 de 9 con forro.
 - *ca supercatedral*, n f
 - *es supercatedral*, n f

- **tabal**
 - **Definició:** instrument de percussió que consisteix en una caixa de fusta o de metall cilíndrica les bases de la qual són dues pells tibants.
 - **Definición:** Instrumento de percusión que consiste en una caja de madera o de metal cilíndrica cuyas bases son dos pieles tensadas.
 - *ca timbal*, n m

- *ca* tabal, n m *sin. compl.*
- *es* timbal, n m

- **tancat -ada**
 - veure *estret*
 - *ca* tancat -ada, adj
 - *es* cerrado -ada, adj

- **tapaforats**
 - veure *falca*
 - *ca* tapaforats, n m,f
 - *es* tapahuecos, n m,f

- **terç | terça**
 - **Definició:** Casteller que ocupa el tercer pis del castell.
 - **Definición:** Casteller que ocupa el tercer piso del castell.
 - *ca* terç | terça, n m,f
 - *es* tercio | terciá, n m,f

- **terços***
 - **Definició:** Tercer pis d'un castell.
 - **Definición:** Tercer piso de un castell.
 - *ca* terços, n m pl
 - *es* tercios, n m pl

- **terceres**
 - **Definició:** Mans que dona suport al segones mans tot situant-s'hi darrere.
 - **Definición:** Manos que sirve de apoyo al segundas manos situándose detrás de él.
 - *ca* terceres, n m, f
 - *ca* terceres mans, n m, f *sin. compl.*
 - *es* terceras, n m,f
 - *es* terceras manos, n m,f *sin. compl.*

- **terceres mans**
 - veure *terceres*
 - *ca* terceres mans, n m,f
 - *es* terceras manos, n m,f

- **timbal**
 - veure *tabal*
 - *ca* timbal, n m
 - *es* timbal, n m

- **timbaler | timbalera**
 - **Definició:** Persona que toca el timbal.
 - **Definición:** Persona que toca el timbal.
 - *ca* timbaler | timbalera, n m,f
 - *es* timbalero | timbalera, n m,f

- **toc de castells**
 - **Definició:** Melodia que toquen els grallers i timbalers durant l'execució d'un castell i que indica als castellers les diferents fases del bastiment del castell.
 - **Definición:** Melodía que tocan los gralleros y timbaleros durante la ejecución de un castell y que indica a los castellers las diferentes fases de la formación del castell.
 - *ca* toc de castells, n m
 - *ca* toc de gralles, n m *sin. compl.**
 - *es* toque de castells, n m
 - *es* toque de grallas, n m *sin. compl.*

- **toc de gralles***
 - veure *toc de castells*
 - *ca* toc de gralles, n m
 - *es* toque de grallas, n m

- **torre**
 - veure *dos*
 - *ca* torre, n f
 - *es* torre, n f

- **traspassar**
 - **Definició:** Situar-se, l'enxaneta, per damunt de l'aixecador per coronar el castell.
 - **Definición:** Situarse, el enxaneta, por encima del aixecador para coronar el castell.
 - *ca* traspassar, v tr
 - *ca* travessar, v tr *sin. compl.*
 - *es* cruzar, v tr

- **travessar**
 - veure *traspassar*
 - *ca* travessar, v tr
 - *es* cruzar, v tr

- **tres**
 - **Definició:** Castell format per tres pilars.
 - **Definición:** Castell formado por tres pilares.
 - *ca* tres, n m
 - *es* tres, n m

- **tronc**
 - **Definició:** Part del castell que comprèn des del pis dels baixos fins al pis immediatament anterior al de dosos, i que perfila l'estructura del castell.
 - **Definición:** Parte del castell que comprende desde el piso de los bajos hasta el piso inmediatamente anterior al de dosos, y que perfila la estructura del castell.
 - *ca* tronc, n m
 - *es* tronco, n m

- **tudell**
 - **Definició:** Tub cònic de llautó que es fixa a la part superior del tub d'una gralla i en l'extrem lliure del qual s'ajusta l'inxa.
 - **Definición:** Tubo cónico de latón que se fija en la parte superior del tubo de una gralla y en el extremo libre del que se ajusta la lengüeta.
 - *ca* tudell, n m
 - *es* tudel, n m

- **vent**
 - veure *dau*
 - *ca* vent, n m,f
 - *es* viento, n m,f

- **xiquet | xiqueta***
 - veure *casteller | castellera*
 - *ca* xiquet | xiqueta, n m,f
 - *es* xiquet | xiqueta, n m,f

- **xurriacada**
 - **Definició:** Caiguda d'un castell.
 - **Definición:** Caída de un castell.
 - *ca* xurriacada, n f
 - *es* zurriagazo, n m

6. CONCLUSIONS

Els castells són una manifestació de la cultura popular genuïnament catalana, de gran arrelament social i en constant evolució.

Com ja hem comentat, pel seu origen i la seva expansió inicial arreu de Catalunya, el món casteller ha generat un llenguatge propi, caracteritzat per l'existència d'un lèxic originari i exclusiu, d'una banda, i per la utilització de paraules i expressions que, malgrat no ser exclusives del fet casteller, l'ús comú les ha assimilats com a pròpies dels castells. Tot plegat sense un estàndard comú, de resultes de la diversitat territorial, característica del fet casteller, la qual cosa deriva en un corpus lingüístic divers i complex, ple de variants i elements diferenciadors.

En qualsevol cas, estem davant un llenguatge propi, perfectament identificable, amant d'usos i tradicions segons els territoris i grups socials, amb el denominador comú del català com a vehicle.

A partir d'aquests elements, al treball ens hem plantejat com s'expliquen els castells en castellà. Perquè històricament i socialment, un element cultural essencialment català com aquest s'ha explicat en altres llengües i, sobretot, en castellà. I s'ha fet sense cap base acadèmica. Sense cap elaboració científica, des del punt de vista lingüístic i de les tècniques de la traducció. La mateixa base popular de l'expressió cultural, ha servit de base per adaptar al castellà el llenguatge propi dels castells.

En aquest treball hem mirat d'analitzar com s'han explicat els castells en castellà, des d'una perspectiva històrica, per entendre la lògica –o més aviat la seva inexistència– de la tasca de traducció.

Fixats aquests antecedents i entrant en la tesi del treball, en primer lloc, hem mirat de respondre a la qüestió de si el llenguatge casteller s'ha de traduir o no, un aspecte que, el treball de camp ens ha revelat que no és pacífic, entre els actors principals dels castells, això és, entre els membres de les colles castelleres.

I a continuació, a partir del principi bàsic que el llenguatge casteller pot ser traduït i ha de ser traduït, amb els matisos i les particularitats que resulten de la seva naturalesa, es formula una proposta de criteris generals de traducció i un glossari traduït al castellà, sobre la base del *Diccionari casteller* del TERMCAT (2021) i completat amb d'altres termes que hem considerat

pertinents de l'*Enciclopèdia casteller* de Xavier Brotons (2018) i tenint en compte elements indestriables com la diversitat d'usos i la perspectiva de gènere. I sobretot, partint de la premissa que analitzem, des del punt de vista lingüístic, una manifestació de cultura tradicional d'arrel popular, essencialment diversa i que, en conseqüència, no es proposa cap estàndard lingüístic ni de traducció, sinó una aportació més, amb elements tècnics del nostre àmbit de coneixement. Això no vol dir que es tracti d'una proposta neutra o eclèctica; ans al contrari, es basa en criteris fonamentats en l'observació i en tècniques de traducció; per tant, hi ha una opció que es defensa com a tesi del treball, que no pretén ser la base d'un estàndard de traducció, la qual cosa seria contradictòria amb la difícil formulació d'un estàndard del propi llenguatge originari.

A partir d'aquest plantejament general, hem ordenat i sistematitzat les conclusions del treball, com segueix, amb el benentès que el glossari és una part indestriable d'aquestes conclusions, en tant que en constitueix la seva translació pràctica.

1. El castellà, com a llengua per parlar sobre castells, es va utilitzar sobretot durant l'època franquista a causa de les prohibicions del català en l'àmbit públic i els mitjans de comunicació. Encara que la llengua de redacció fos el castellà, la majoria dels autors optaven per mantenir els termes catalans propis del món casteller en la mesura del possible.
2. La traducció al castellà del fet casteller, independentment de la seva causa i del moment històric en què s'ha produït, té com a element comú l'absència d'una base científica o tècnica, circumstància que és congruent amb el fet que el mateix llenguatge originari, té una construcció d'arrel popular i tampoc ha tingut, fins temps recents, cap formulació acadèmica ni cap estandardització o sistematització.
3. No hi ha un criteri unànimе en el món casteller, amb relació a l'oportunitat de traduir el llenguatge casteller a altres llengües i, en particular, al castellà. De fet, al si de les colles amb representants de les quals s'ha fet treball de camp, hi ha opinions, argumentades, en el sentit que, pel seu caràcter originari i per la seva identitat tan marcada, estem davant un llenguatge propi que no pot ser objecte de traducció i que, el seu ús en altres llengües hauria de respectar el lèxic i les expressions originals.

4. Tot i aquesta opinió, la tesi que es defensa en aquest treball, en coincidència amb el criteri dels estudiosos del món casteller que se citen als apartats corresponents, és que el llenguatge casteller es pot traduir i s'ha de traduir, especialment al castellà per la freqüència d'ús i per la proximitat entre ambdues llengües i cultures.
5. El llenguatge casteller, en aquest sentit, no ha de ser diferent d'altres llenguatges amb especificitat pròpia per raó del seu origen –en el camp dels esports, de la cultura, de la ciència, etc.– que són objecte de traducció a d'altres llengües, sense perjudici de l'adopció de part del lèxic en forma de préstec lingüístic.
6. Seguint aquest principi general, aquest treball proposa uns criteris bàsics que haurien de guiar la traducció del llenguatge casteller al castellà: tractar com a préstec lingüístic de la llengua catalana aquells mots originaris i genuïns catalans i del fet casteller per tal de no desvirtuar la tradició casteller, amb les adaptacions fonètiques i ortogràfiques pertinents, i traduir –literalment o no, en funció de si aconseguim mantenir-ne el significat– aquelles paraules que, tot i formar part de l'argot casteller, són paraules del lèxic habitual d'una llengua.
7. D'acord amb aquests criteris bàsics, el treball incorpora un glossari català-castellà. El glossari que es presenta és el resultat de la base existent al *Diccionari casteller* del TERMCAT (2021) –juntament amb les paraules afegides de l'*Enciclopèdia casteller* (Brotons, 2018), l'ajuda de representants de diferents colles castelleres que han dedicat el seu temps a contribuir de manera significativa en aquest treball, l'estudi realitzat dels documents i arxius històrics i l'aplicació dels criteris lingüístics i de traducció.

LA LLENGUA “VIVA” DELS CASTELLERS CASTELLANOPARLANTS⁹

La decisió del Jurat dels premis CEPAC 2023 amb relació al meu treball m’ha fet pensar en la necessitat d’obrir la perspectiva en qualsevol anàlisi científica i, sobretot, en la necessitat de projectar el coneixement i el mètode sobre la realitat quan això és possible i quan pot contribuir a entendre millor allò que estem estudiant. Ho dic al fil d’una encertada observació del jurat quan en la resolució dels treballs premiats assenyalen que seria convenient també tenir en compte la llengua “viva” dels castellers castellanoparlants com a un element més del glossari.

És cert que l’ús social del castellà en el món casteller és –junt amb d’altres factors com la divulgació o els condicionants històrics– un dels motius que dona sentit a un treball orientat a la traducció del llenguatge casteller: els castells, una manifestació cultural genuïnament catalana, que també s’expressa en castellà; i el paper de la traducció en aquest escenari tan evident. Però també és cert, com explicava en el mateix treball i en l’acte de recepció del premi, que el meu no és un estudi tancat ni amb vocació d’estandardització. Perquè ni el mateix llenguatge casteller té estàndards, atesa la seva diversitat, ni els ha de tenir. I perquè si alguna cosa caracteritza el fet casteller és l’heterogeneïtat, el seu dinamisme i la seva evolució constant, també geogràfica i social i, per tant, lingüística.

I és aquí on pren forma l’observació del Jurat: en la necessitat de completar el treball amb una referència a l’ús del castellà en la llengua viva del món casteller; la que s’expressa a peu de plaça, als assajos i a les tertúlies, i que és una més entre les manifestacions de diversitat i integració que defineixen el fet casteller com a fet social i cultural.

El castellà és una llengua present en el dia a dia de les colles, en la seva transmissió oral... i no com a element marginal, sinó com a part de la seva quotidianitat; de la seva normalitat. Un fet que no ens ha de fer perdre de vista els orígens, però que ja forma part de la identitat i que és indestriable de la riquesa del fet casteller.

Posant tot això amb relació al TFG, crec que un dels elements que ha de donar continuïtat i utilitat al treball és l’observació i el seguiment del castellà en el seu ús quotidià al si de les colles; amb tota la diversitat del llenguatge que –també en castellà– es ramifica a mesura que

⁹ Aquest apartat no forma part del treball original, sinó que és un afegit arran de la concessió del primer premi del Premi CEPAC per a treballs de final de grau de temàtica casteller, davant la resolució del jurat.

anem comprenent l'extensió territorial dels castells; arreu de Catalunya, d'Espanya i del món, en un estol de variants, especificitats i usos que configuren un mosaic d'un immens valor social i cultural.

7. BIBLIOGRAFIA

Aquest treball no hauria estat possible sense l'ajuda dels següents representants de diferents colles castelleres, que han dedicat el seu temps, han compartit els seus coneixements i han accedit a formar part d'aquest treball per tal d'enriquir el patrimoni casteller: Eduard Jiménez, responsable de l'arxiu històric de la Colla Joves Xiquets de Valls; Eloi Miralles, dels Castellers de Vilafranca, cronista casteller i autor dels llibres d'història dels *Castellers de Vilafranca* (2013); Joan Rovira, encarregat de l'arxiu històric de la Colla Jove Xiquets de Tarragona; Jordi Baulies, traductor i intèrpret, i responsable de correcció lingüística de la Colla Castellera de Madrid dins l'equip de comunicació, i Josep Maria Roig, responsable de l'arxiu històric de la Colla Vella dels Xiquets de Valls.

Ajuntament de Barcelona (s. d.). *Castells | Cultura Popular*. Recuperat el 8 de març de 2023 de <https://www.barcelona.cat/culturapopular/es/ambitos-festivos/construcciones-humanas/castells>

Ajuntament de Vilafranca (1962, agost). Bases para el Concurso de «castells». Extret de Miralles, E. (2013). *Castellers de Vilafranca* (1a ed.). Castellers de Vilafranca i Edicions i Propostes Culturals Andana, SL.

Barrufet, R. (1939, 27 de juny). Carta de Ramon Barrufet a l'alcalde de Sitges. Extret de Brotons, X. (dir.) (2018). *Enciclopèdia castellerà: Vol. 2. Història II: dels 1939 al 2016* (1a ed.). Cossetània edicions.

Brotons, X. (2001). *Diccionari casteller* (1a ed.). Diputació de Barcelona.

Brotons, X. (2008, 21 de febrer). *Castells en castellà*. Webcasteller. Recuperat el 18 de febrer de 2023 de <https://www.webcasteller.cat/2008/02/castells-en-castella/>

Brotons, X. (dir.) (2018). *Enciclopèdia castellerà: Vol. 2: Història II: dels 1939 al 2016* (1a ed.). Cossetània edicions.

Brotons, X. (dir.) (2018). *Enciclopèdia castellerà: Vol. 3: Tècnica i ciència* (1a ed.). Cossetània edicions.

Brotons, X. (dir.) (2020). *Enciclopèdia castellerà: Vol. 6: Miscel·lània* (1a ed.). Cossetània edicions.

- Brotons, X. (2020). La llengua dels castells. Dins Brotons, X. (dir.) (2020). *Enciclopèdia castellera: Vol. 6: Miscel·lània* (1a ed. p. 188-200). Cossetània edicions.
- Carbonell, M. (2023, 30 d'abril). Els Verds consoliden els castells de 8 i completen la tripleta. *RevistaCastells.cat*. Recuperat el 4 de març de 2023 de <https://revistacastells.cat/2023/04/els-verds-consoliden-els-castells-de-8-i-completen-la-tripleta/>
- Cervelló, A. (2017). *Els orígens del fet casteller: del Ball de Valencians als Xiquets de Valls, del segle XVIII al 1849* (1a ed.). Cossetània Edicions.
- Chulvi, A. (1957, 11 de maig). Durante la celebración del «Dia de la Provincia», Manresa vibró a la emoción de los «Castellers de Vilafranca». *Panadés*, p. 2. Extret de Miralles, E. (2013). *Castellers de Vilafranca* (1a ed.). Castellers de Vilafranca i Edicions i Propostes Culturals Andana, SL.
- Chulvi, A. (1961, 9 de setembre). Nuestros Atlantes. *Panadés*, p. 1-2. Extret de Miralles, E. (2013). *Castellers de Vilafranca* (1a ed.). Castellers de Vilafranca i Edicions i Propostes Culturals Andana, SL.
- Colla Castellera de Madrid (s. d.). *Colla Castellera de Madrid*. Recuperat el 3 de març de 2023 de <https://collacastellerademadrid.net/>
- Colla Vella dels Xiquets de Valls (2020). *Els castellers xinesos dels Xiquets de Hangzhou visitaran Valls*. Recuperat el 5 de març de 2023 de <http://www.collavella.cat/actualitat/els-castellers-xinesos-dels-xiquets-de-hangzhou-visitaran-valls/>
- Comissió d'Equitat de la Coordinadora de Colles Castelleres de Catalunya (2023, abril). *Guia de comunicació inclusiva i no sexista per al món casteller* (1a ed.). Coordinadora de Colles Castelleres de Catalunya.
- Concurs de castells (2022). *Concurs de Castells 22*. Recuperat el 8 de març de 2023 de <https://esp.concursdecastells.cat/el-concurs-de-castells-cdc>
- Coordinadora de Colles Castelleres (2023). *Castellscat*. Recuperat el 20 de febrer de 2023 de <https://castellscat.cat/ca>
- El Eco de Valls (1883, 1 de novembre). Crònica. *El Eco de Valls*, p. 120.

- Espinàs, J. (1981, 29 d'octubre). Castells fan pinya. *Avui*, p. 36.
- Esteve (1965, 6 de novembre). Gabriel Martínez Escofet «Cap de Colla» dels «Castellers de Vilafranca». *Panadés*, p. 3. Extret de Miralles, E. (2013). *Castellers de Vilafranca* (1a ed.). Castellers de Vilafranca i Edicions i Propostes Culturals Andana, SL.
- Generalitat de Catalunya (2023). *Xacpremsa: Premsa digitalitzada*. Recuperat el 30 de gener de 2023 de <https://xacpremsa.cultura.gencat.cat/pandora/>
- Juventud (1946, 12 d'octubre). ¿Qué pasa con los «Xiquets»? *Juventud: semanario nacional sindicalista* p. 1. Extret de Brotons, X. (dir.) (2018). *Enciclopèdia casteller: Vol. 2. Història II: dels 1939 al 2016* (1a ed.). Cossetània edicions.
- Juventud (1954, 30 d'octubre). De las pasadas Ferias y Fiestas de Santa Úrsula. *Juventud: semanario nacional sindicalista*, p. 1.
- La Crónica de Valls (1926, 4 de setembre). Noticias. *La Crónica de Valls*, p. 3.
- L'Esperidió [pseudònim] (1969, 29 d'agost). «Castells de nou» y Vilafranca. *Panadés*, p. 24. Extret de Miralles, E. (2013). *Castellers de Vilafranca* (1a ed.). Castellers de Vilafranca i Edicions i Propostes Culturals Andana, SL.
- Lopera, N. (2019). *Internacionalització del món casteller: glossari català-anglès* (Treball de Fi de Grau, Universitat Pompeu Fabra). https://repositori.upf.edu/bitstream/handle/10230/42986/lopera_garcia_2019.pdf?sequence=1&isAllowed=y
- Mañé, J. (1923, 10 d'octubre). Los castells. *La Crónica de Valls*, p. 1.
- Medrano, D. (1972, 3 d'octubre). Vilafranca campeon. *Diario Español*, p. 11. Extret de Miralles, E. (2013). *Castellers de Vilafranca* (1a ed.). Castellers de Vilafranca i Edicions i Propostes Culturals Andana, SL.
- Ministerio de Cultura y Deporte del Gobierno de España (2010). *Los Castells*. Recuperat el 6 de març de 2023 de <https://www.culturaydeporte.gob.es/cultura/areas/patrimonio/mc/patrimonio-inmaterial/elementos-declarados/nacionales-comunidad-autonoma/cataluna/castells.html>

- Miralles, E. (2013). *Castellers de Vilafranca* (1a ed.). Castellers de Vilafranca i Edicions i Propostes Culturals Andana, SL.
- Museu d'Història de Catalunya (s. d.). Diaris i revistes catalans a principis del segle XX. Recuperat el 2 de juny de 2023 de https://www.mhcat.cat/exposicions/exposicions_realitzades/flames_a_la_frontera/guerra_de_trinxeres_guerra_de_posicions/periodisme_i_propaganda/diaris_i_revistes_catalans_a_principis_del_seggle_xx
- Noticario y documentales cinematográficos No-do (1947). Castillos humanos [cd-rom]. Noticario Español.
- Palomares, A. (2009, 2 de març) La Joves escull per primer cop una dona cap de colla. *El punt avui*. Recuperat el 9 de maig de 2023 de <https://www.elpuntavui.cat/article/9584-la-joves-de-valls-escull-per-primer-cop-una-dona-cap-de-colla.html>.
- Panadés (1956, 8 de setembre). Apostillas de Fiesta Mayor, 1956. *Panadés*, p. 2.
- Piñas, J. (1946, 1 d'abril). Los «castells» de nuestros «xiquets». *Cultura*, p. 8-10.
- Real Academia Española (2005). *Diccionario panhispánico de dudas: tratamiento de los extranjerismos*. Recuperat el 27 de febrer de 2023 de <https://www.rae.es/dpd/ayuda/tratamiento-de-los-extranjerismos>
- Real Academia Española (2014). *Diccionario de la lengua española*. Recuperat el 8 de maig de 2023 de <https://dle.rae.es/>
- Roca, R. (1877). Carta al director. *La opinión*, 13 de setembre. Extret de Rovira, J. (2021). Les dotze cròniques castelleres de Ramon Roca i Vilà (1877-1883). Dins J. Rovira, *El Catllar, passió castellera* (1a ed., p. 157-172.). Cossetània edicions.
- Roca, R. (1878). Carta al director. *La opinión*, 5 de setembre. Extret de Rovira, J. (2021). Les dotze cròniques castelleres de Ramon Roca i Vilà (1877-1883). Dins J. Rovira, *El Catllar, passió castellera* (1a ed., p. 157-172.). Cossetània edicions.
- Roca, R. (1882). Carta al director. *La opinión*, 26 de setembre. Extret de Rovira, J. (2021). Les dotze cròniques castelleres de Ramon Roca i Vilà (1877-1883). Dins J. Rovira, *El Catllar, passió castellera* (1a ed., p. 157-172.). Cossetània edicions.

- Roca, R. (1883). Carta al director. *La opini3n*, 29 de setembre. Extret de Rovira, J. (2021). Les dotze cr3niques castelleres de Ramon Roca i Vil3 (1877-1883). Dins J. Rovira, *El Catllar, passió casteller* (1a ed., p. 157-172.). Cosset3nia edicions.
- Rovira, J. (2021). Les dotze cr3niques castelleres de Ramon Roca i Vil3 (1877-1883). Dins J. Rovira, *El Catllar, passió casteller* (1a ed., p. 157-172.). Cosset3nia edicions.
- Servitje, A. (2005). *Llibre d'estil de la Universitat Pompeu Fabra; Criteri general: varietat est3ndard de la llengua*. Gabinet Lingüístic de la Universitat Pompeu Fabra. Recuperat el 5 de març de 2023 de <https://www.upf.edu/web/llibre-estil/criteri-general-varietat-estandard-de-la-llengua>
- Solsona, L. (1965, 18 de setembre). La plaça més casteller. *Panad3s*, p. 1. Extret de Miralles, E. (2013). *Castellers de Vilafranca* (1a ed.). Castellers de Vilafranca i Edicions i Propostes Culturals Andana, SL.
- Solsona, L. (1967, 25 de novembre). AÑO de gracia «casteller». *Panad3s*, p. 8. Extret de Miralles, E. (2013). *Castellers de Vilafranca* (1a ed.). Castellers de Vilafranca i Edicions i Propostes Culturals Andana, SL.
- Solsona, L. (1968, 29 d'agost). «Pilar de sis» y Vilafranca. *Panad3s*, p. 39. Extret de Miralles, E. (2013). *Castellers de Vilafranca* (1a ed.). Castellers de Vilafranca i Edicions i Propostes Culturals Andana, SL.
- TERMCAT, CENTRE DE TERMINOLOGIA. *Diccionari casteller* [en línia]. 3a ed. Barcelona: TERMCAT, Centre de Terminologia, cop. 2021. (Diccionaris en Línia) <<http://www.termcat.cat/ca/diccionaris-en-linia/2/>>
- Terraza, S. (dir.) (2013). *RevistaCastells.cat*. Recuperat l'1 de maig de 2023 de <https://revistacastells.cat/>.
- Terraza, S. (2022, 28 d'agost). Els cinc millors Sant F3lix de cada colla. *RevistaCastells.cat*. Recuperat el 10 de març de 2023 de <https://revistacastells.cat/2022/08/els-cinc-millors-sant-felix-de-cada-colla/>
- Un xiquet de Valls [pseud3nim] (1947, 25 de setembre). La Colla de Tarragona no hizo el «Quatre de Vuit» – Los «Xiquets de Valls» lanzan un reto. *Diario Espa3ol*, p. 7. Extret

de Brotons, X. (dir.) (2018). *Enciclopèdia castellerà: Vol. 2. Història II: dels 1939 al 2016* (1a ed.). Cossetània edicions.

UNESCO (2011). *Los «castells»*. Recuperat el 18 de febrer de 2023 de <https://ich.unesco.org/es/RL/los-castells-00364/>

Vives, J. (1948, 24 d'agost). Origen de los Castells dels Xiquets de Valls. *Acció Catòlica*, p. 268.